

LES CORTS REPUBLICANES A SANT CUGAT DEL VALLÈS: L'ACTIVITAT PARLAMENTÀRIA EN EL CAMÍ CAP A L'EXILI

«I tan a prop deu ser que baixa el capità
i intenta no semblar nerviós
mentre acaba la instrucció:
“Concentreu-vos, soldadets, sigueu prudents
i arrapeu-vos a la vida
amb les ungles i amb les dents”.
[...] I fa un amén, poc convençut, el soldadet,
i acaricia el seu fusell,
intentant no pensar en res.
Des de proa es van fent grossos els turons,
“soldadet, valor, valor,
que depèn de gent com tu la sort del món”.»
Cançó del soldadet – Manel

A l'avi, que va perdre la joventut (i un braç) per defensar la República.
A l'Emili.

Elisabet Velo i Fabregat
Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

El cop d'estat del 1936 va trasbalsar la vida social, econòmica i política de la Segona República, governada pel Front Popular segons el resultat electoral d'aquell mes de febrer. En aquest treball es tractaran diferents qüestions normatives i polítiques derivades d'aquest fet: l'existència d'una dualitat d'ordenaments jurídics, amb una realitat normativa diferenciada al territori segons qui el dominava, és a dir, l'exèrcit sollevant o el Govern de la República. Davant l'avenç de les tropes rebels, el Govern i les Corts republicanes van canviar de seu: de Madrid a València i d'allà a Barcelona, on es van celebrar diversos plens del Congrés dels Diputats, entre els quals consta el que es va fer al monestir de Sant Cugat del Vallès, aleshores Pins del Vallès, el 30 de setembre de 1938. En aquest treball s'analitzarà què es va dir en aquella sessió i quins van ser els elements de debat més rellevants, entre els quals es troba un conflicte competencial entre els governs espanyol i català que va fer dimitir el ministre d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), Jaume Aiguadé, i el del Partit Nacionalista Basc (PNB), Manuel de Irujo.

Paraules clau: exili, Guerra Civil, història contemporània, història del dret, Sant Cugat del Vallès / Pins del Vallès, Segona República.

LAS CORTES REPUBLICANAS EN SANT CUGAT DEL VALLÈS:
LA ACTIVIDAD PARLAMENTARIA CAMINO AL EXILIO

Resumen

El golpe de estado del 1936 cambió la vida social, económica y política de la Segunda República, gobernada por el Frente Popular según el resultado electoral de ese mes de febrero. En este trabajo se tratarán diferentes cuestiones normativas y políticas derivadas de este hecho: la existencia de una dualidad de ordenamientos jurídicos, con una realidad normativa diferenciada en el territorio según quién lo ocupaba, eso es, el ejército sublevado o el Gobierno de la República. Ante el avance de las tropas rebeldes, el Gobierno y las Cortes republicanas cambiaron de sede: de Madrid a Valencia y de allí a Barcelona, donde se celebraron diferentes plenos del Congreso de los Diputados, entre ellos uno en el monasterio de Sant Cugat del Vallès, entonces Pins del Vallès, el 30 de septiembre de 1938. En este trabajo se analizará qué se dijo en esa sesión y cuáles fueron los elementos de debate más relevantes, entre los que se encuentra un conflicto competencial entre los gobiernos español y catalán que hizo dimitir al ministro de ERC, Jaume Aiguadé, y al del PNB, Manuel de Irujo.

Palabras clave: exilio, Guerra Civil, historia contemporánea, historia del derecho, Sant Cugat del Vallès / Pins del Vallès, Segunda República.

THE REPUBLICAN PARLIAMENT IN SANT CUGAT DEL VALLÈS:
PARLIAMENTARY ACTIVITY WAY TO EXILE

Abstract

The coup of 1936 changed the social, economic and political life of the Second Republic, governed by the Popular Front according to the electoral result of that month of February. This work will deal with different normative and political questions derived from this fact: the existence of a duality of legal systems, with a normative reality differentiated in the territory according to who occupied it: the rebel army or the Government of the Republic. Before the advance of the rebel troops, the Government and the Republican Courts changed their headquarters: from Madrid to Valencia and from there to Barcelona, where they held different plenary sessions of the Congress of Deputies, including at the Monastery of Sant Cugat del Vallès, then Pins del Vallès, on September 30, 1938. This paper will analyse what was said in that session and what were the most relevant elements of debate, including a conflict of jurisdiction between the Spanish and Catalan governments which made resign the ERC minister, Jaume Aiguadé, and the PNB minister Manuel de Irujo.

Keywords: exile, Spanish War, contemporary history, history of law, Sant Cugat del Vallès / Pins del Vallès, Second Republic.

LE PARLEMENT REPUBLICAIN À SANT CUGAT DEL VALLÈS: ACTIVITÉ PARLEMENTAIRE MANIÈRE D'EXILER

Résumé

Le coup d'État de 1936 a changé la vie sociale, économique et politique de la Deuxième République, gouvernée par le Front populaire selon le résultat électoral de ce mois de février. Cet ouvrage traitera de différentes questions normatives et politiques dérivées de ce fait: l'existence d'une dualité de systèmes juridiques, avec une réalité normative différenciée sur le territoire selon qui l'occupe: l'armée rebelle ou le gouvernement de la République. Avant l'avancée des troupes rebelles, le gouvernement et les tribunaux républicains ont changé de siège: de Madrid à Valence et de là à Barcelone, où ils ont tenu différentes séances plénières du Congrès des députés, y compris au monastère de Sant Cugat del Vallès, puis Pins del Vallès, le 30 septembre 1938. Cet article analysera ce qui a été dit lors de cette session et quels ont été les éléments les plus pertinents du débat, y compris un conflit de juridiction entre les gouvernements espagnol et catalan qui a fait démissionner du ministre de l'ERC, Jaume Aiguadé, et du ministre de la PNB, Manuel de Irujo.

Mots clés: exil, Guerre Civile, histoire contemporaine, histoire du droit, Sant Cugat del Vallès / Pins del Vallès, Seconde République.

1. INTRODUCCIÓ

En aquest treball s'analitzarà un dels capítols del camí cap a l'exili del Govern i les Corts republicanes que va tenir episodis importants a Catalunya, com ara la sessió del ple del Congrés dels Diputats a Sant Cugat del Vallès (Vallès Occidental), població que en aquell moment responia a la nomenclatura laica de Pins del Vallès. Aquestes sessions parlamentàries, que es van celebrar en diferents indrets, van permetre que l'activitat política republicana continués d'acord amb el que manava la Constitució del 1931, malgrat que l'escenari bèl·lic feia preveure una derrota més o menys imminent de les forces democràtiques. Aquesta sessió no va ser l'única en terres catalanes, atès que se'n van celebrar a Barcelona, al monestir de Montserrat, a Sabadell i a Figueres, aquesta última poc abans que el Govern i els diputats republicans traspassessin la frontera cap a França.

Abans d'arribar a Catalunya, les reunions de les Corts republicanes es van celebrar en emplaçaments com Madrid el 30 de setembre de 1936, el seu emplaçament original, i la Llotja de la Seda de València, el 30 de setembre de 1937. Les sessions van ser recollides i explicades, alhora que per la premsa que se citarà més endavant, per Ma-

tilde de la Torre, diputada per Astúries pel Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE), qui va assistir a les últimes reunions de les Corts republicanes compaginant-les amb les visites a la ciutat francesa de Marsella per cuidar el seu germà malalt.¹

En els seus escrits reflexionava sobre la democràcia com a sistema polític i la «necesidad de mantener activa la vida parlamentaria, un poder legalmente constituido que sustenta la moralidad en política, tan necesaria para la supervivencia de una nación».² Una salut democràtica que no es va descuidar per part del Govern i les Corts republicanes, que van aprovar les normes que consideraven necessàries per al moment que s'estava vivint i van sotmetre el Consell de Ministres i el seu president a la confiança de la cambra quan així s'estimava necessari.

La importància de la sessió del Congrés dels Diputats celebrada a Sant Cugat del Vallès rau en la confirmació de la confiança de la cambra del Govern del Dr. Juan Negrín, així com en el debat que s'hi va esdevenir. Un debat que amplia l'acta d'aquella sessió a quaranta-vuit pàgines, en les quals es plasmen diferents punts de vista sobre els fets que es van succeir fins al setembre d'aquell 1938: el transcurs de la guerra, la provisió d'aliments, l'escenari internacional que amenaçava amb una segona guerra mundial, la sol·licitud de retirada dels brigadistes internacionals i —fet que ens ha cridat especialment l'atenció— el debat competencial entre Catalunya i Espanya arran de l'aprovació de tres decrets. Una desavinença política profunda a causa de la diferent interpretació de l'Estatut d'autonomia del 1932 i la Constitució republicana del 1931 que va comportar la dimissió del ministre d'ERC d'aquell moment, Jaume Aiguadé, i del ministre del PNB, Manuel de Irujo. Com es podrà comprovar, malgrat la República i malgrat la guerra, els conflictes competencials i de relació entre Catalunya i Espanya continuaven vigents.

La singularitat d'aquell acte també va tenir la seva faceta més propagandística: tal com s'ha pogut conèixer a través de la premsa de l'època, el monestir de Sant Cugat es va engalanar amb banderes, tapissos i flors, i els discursos dels portaveus intervinents, així com el del president Negrín, van tenir la millor oratòria política de l'època. El 30 de setembre de 1938 Pins del Vallès va ser el centre de l'activitat republicana. Una república que, malgrat la situació bèl·lica, encara creia en la victòria de les forces democràtiques seguint el lema de Negrín «resistir es vencer». En aquest sentit i descrivint aquella sessió, Matilde de la Torre va destacar, entre d'altres, la personalitat i les actuacions del president del Consell de Ministres, Juan Negrín, de qui va ressaltar la valentia amb la qual va mantenir la seva política de resistència, «justificada por la

1. S. TAVERA, «La memoria de las vencidas», *Ayer*, vol. 4, núm. 60 (2005), p. 209.

2. F. VILCHES DE FRUTOS, «Matilde de la Torre (1864-1946) y las Cortes Republicanas durante la Guerra Civil Española», *Anales de la Literatura Española Contemporánea*, vol. 40, núm. 1 (2015), 40th Anniversary: *Studies in Honor of Luis T. González del Valle / Homenaje a Luis T. González del Valle*, p. 455.

esperanza de una reconciliación nacional que prescinda de discrepancias políticas y se base en la defensa de la identidad».³

En l'assumpte que radica en una anàlisi més tècnica de la història legislativa en el transcurs de la Guerra Civil, es veurà com va afectar la divisió territorial sorgida del cop d'estat del 18 de juliol de 1936 i que va separar l'Estat espanyol en dues faccions: la *nacional* i la republicana. Aquesta divisió va anar canviant en el transcurs de la guerra i va tenir com a conseqüència l'aplicació de les normes promulgades pels dos bàndols, que es publicaven als butlletins oficials respectivament, com es veurà més endavant. Tot i que l'objectiu principal d'aquest treball és analitzar el que va ocórrer a les Corts republicanes celebrades al lloc que aleshores s'anomenava Pins del Vallès, s'entén que no es pot deixar passar l'ocasió de tractar el camí cap a l'exili d'un govern i una cambra legislativa escollits a les urnes, per a —sí més no— plasmar una idea de la doble legalitat existent durant la Guerra Civil a l'un i l'altre bàndols, atès que l'exèrcit sollevat també va produir normes en el transcurs del conflicte. On s'aplicaven aquelles normes? Quina vigència van tenir les normes aprovades per les Corts de la República que ja tenia les hores comptades al territori espanyol? Com va ser la translació entre una legalitat i l'altra, segons qui dominava el terreny? Les preguntes són moltes i, malgrat que en aquest treball no s'ha trobat una resposta a totes, sí que s'han apuntat algunes qüestions sobre la matèria.

El cop d'estat del 18 de juliol⁴ de 1936, iniciat el dia abans a Melilla, el van dur a terme militars d'ideologia reaccionària descontents amb la Segona República i les seves polítiques, com, per exemple, la «devolució» de certa capacitat d'actuació a les nacionalitats històriques, motiu pel qual aleshores es van derogar els estatuts d'autonomia basc i català.⁵ Precisament, aquesta capacitat d'actuació de les nacionalitats va ser un punt de discussió amb el Govern català que s'explica en aquest treball. Aquest cop d'estat pretenia, doncs, trencar la legalitat republicana i les seves conseqüències, com ara l'autonomia política i normativa de les nacionalitats històriques.

La resistència del Govern al cop d'estat va comportar que la República, com apuntava Ángel Viñas, «no desapareció barrida por la fuerza de las armas»,⁶ sinó que va derivar en una guerra civil, a més del seguiment de la política republicana. El nombre de morts i ferits arran de la guerra iniciada el juliol del 1936 va ser molt elevat, així com la pobresa i la fam instaurades entre les classes populars. Moltes famílies van perdre casa seva pels bombardeigs sobre la població civil que l'exèrcit autoanomenat *nacional* va dur a terme amb l'ajuda de la Itàlia de Mussolini i l'Alemanya de Hitler,

3. F. VILCHES DE FRUTOS, «Matilde de la Torre (1864-1946) y las Cortes Republicanas», p. 460.

4. Ángel Viñas situa com a punt de partida del cop d'estat el dia 16 de juliol, data de l'assassinat, ordenat per Franco, del general Amando Balmes, comandant militar de Gran Canaria. Á. VIÑAS, *La otra cara del Caudillo. Mitos y realidades en la biografía de Franco*, Barcelona, Crítica, 2015, p. 19 i 40.

5. Á. VIÑAS, *La otra cara del Caudillo*, p. 11.

6. Á. VIÑAS, *La otra cara del Caudillo*, p. 39.

amb especial incidència a Barcelona i Gernika, entre altres poblacions. En el cas de Mussolini, el 1934 ja havia estat informat sobre els moviments dels conspiradors contra la República i s'havia compromès a donar-hi suport, i el 1935 va establir vincles de col·laboració econòmica amb Falange, l'organització fundada per José Antonio Primo de Rivera.⁷

L'escenari internacional també va ser part important del debat celebrat al monestir vallesà. Europa i el món miraven de reüll el que passava en aquell conflicte, que seria el pròleg de la Segona Guerra Mundial. El Govern de la República va rebre armament de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS)⁸ a pesar de la política de no-intervenció promociionada per França i Anglaterra l'agost del 1936, per a la qual es constituí a Londres el Comitè de No-Intervenció, on hi participaven tots els estats europeus, a excepció de Suïssa. Aquest acord, que prohibia «la exportación directa o indirecta, la reexportación y el tránsito a España de toda clase de armas, municiones y material de guerra, incluyendo aviones, montados o desmontados, y todo barco de guerra», va ser incomplet per Alemanya i Itàlia, de qui precisament es volia evitar la intervenció i els quals no van dubtar a donar suport al cop militar dels rebels.⁹ De la mateixa manera, l'arribada d'armament de l'URSS es va veure afectada per aquesta política internacional, i per això altres països no van acudir a socórrer la República.

Malgrat el posicionament de les institucions europees, la República va rebre els brigadistes internacionals, homes i dones voluntaris que arribaven d'arreu del món i que es van implicar en el conflicte per a aturar el feixisme posant el cos a primera línia de la batalla, tant a la trinxera com amb la tasca imprescindible als hospitals de campanya. Els brigadistes, que van tenir un paper molt important a la batalla de l'Ebre, es van veure obligats a entregar les armes i retirar-se en compliment del pacte de la Societat de Nacions de l'1 d'octubre de 1938, per la qual cosa s'acomiadaren en un acte a Barcelona el dia 28 d'aquell mes.¹⁰ Aquella retirada de les tropes voluntàries va ser sol·licitada pel Govern de Negrín i la va defensar a les Corts celebrades a Sant Cugat del Vallès, com es veurà més endavant.

7. D. VAQUERO, «La intervención de la Italia fascista en la Guerra Civil española: su aportación a la conspiración, apoyo material y humano posterior y negocios con la República», a J. SÁNCHEZ (ed.), *El pacto de la no intervención. La internacionalització de la Guerra Civil espanyola*, Tarragona, Edicions de la Universitat Rovira i Virgili, 2009, p. 61 i 62.

8. L'URSS va ser el país on el Govern de la República va enviar l'or de l'Estat, ja que va ser l'únic que va acceptar rebre'l, malgrat que es va intentar enviar-lo a França i Anglaterra. El 1956 el Dr. Juan Negrín, que presidia el Govern quan va marxar a l'exili, va retornar l'or a l'Estat espanyol. A. AGUADO i M. F. MANCEBOA, «Entrevista a Carmen Negrín. Historia y memoria del último presidente de Gobierno de la Segunda República», *Arenal* (Granada), vol. 15, núm. 2 (2008), p. 375 i 376.

9. A. MARQUINA, «Las potencias occidentales y la Guerra Civil Española», *UNISCI Discussion Papers* (Madrid), núm. 11 (maig 2006), p. 224.

10. F. BONAMUSA, «Els estrangers i la batalla de l'Ebre, 1938», a J. SÁNCHEZ (ed.), *El pacto de la no intervenció*, p. 179.

2. LA DOBLE LEGALITAT DURANT LA GUERRA CIVIL: 1936-1939

El cop d'estat del 1936 i la reacció popular, política, sindical i governamental en defensa de la República, que va derivar en una guerra civil que va durar tres anys, va dividir el territori en dues faccions: la republicana i la *nacional*, és a dir, l'ocupada pel bàndol colpista. Un mateix estat amb dues realitats polítiques ben diferenciades: la democràcia republicana i la dictadura autoritària implementada pels militars sollevats, inspirats en principis reaccionaris que ja es van plasmar en els «26 puntos de Falange».¹¹ A mesura que l'exèrcit *nacional* avançava, la realitat del territori canviava i la repressió contra qui hagués defensat la República es començava a executar per part de l'Exèrcit. Com explica Àngel Viñas, la repressió va ser un dels elements estructurals del règim.¹²

El 20 de juliol de 1936 els territoris que van quedar sota el comandament dels militars colpistes van ser Sevilla, derrotada ràpidament pel general Gonzalo Queipo de Llano,¹³ Cadis, Còrdova, Granada, el territori del protectorat del Marroc, les illes Canàries, Toledo, Lleó, Palència, Burgos i els territoris d'influència, Navarra, sota el comandament dels requetès, Vitòria, Oviedo, Galícia quasi per complet, Valladolid, Burgos, Saragossa, Osca, Mallorca, Eivissa i Formentera.¹⁴

La promulgació de decrets militars va ser immediata. La *Gaceta de Madrid* del 22 de juliol de 1936 publica un decret promulgat per Manuel Azaña, president de la República, i el general Castelló, ministre de Defensa, que anuncia la baixa de l'Exèrcit dels generals colpistes, entre els quals es trobaven Franco, Queipo de Llano, Goded, Fanjul, Cabanellas i Saliquet.¹⁵ L'endemà mateix, el 23 de juliol, des de Burgos es promulga a la *Gaceta de Madrid* la creació de la Junta de Defensa Nacional mitjançant un decret que firma Emilio Mola, general de l'Exèrcit del Nord, i es designa president

11. Aquest programa polític es va publicar en l'edició de l'ABC del 30 de novembre de 1934, disponible en línia a: www.filosofia.org/hem/dep/abc/9341130.htm (última consulta: 7 juliol 2020).

12. À. VIÑAS, *La otra cara del Caudillo*, p. 25. Sobre la repressió davant el Tribunal de Responsabilitats Polítiques, vegeu D. VALLÈS, «Maria Soteras: un ejemplo de represión sexuada en la aplicación de la Ley de Responsabilidades Políticas franquista», a M. J. ESPUNY, D. VALLÈS i E. VELO (coord.), *La investigación en derecho con perspectiva de género*, Madrid, Dykinson, 2020, i E. VELO, «Una aproximación al estudio de la represión sobre las mujeres durante el franquismo desde la historia del derecho: las juzgadas en el Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas», *Locus: Revista de Historia*, vol. 26, núm. 1 (2020).

13. Queipo de Llano va ser el responsable directe, a través del seu discurs emès per Radio Sevilla, de la greu repressió exercida contra les dones en aquell territori, que es va manifestar de diferents maneres: rapats de cabell, ingesta obligada d'oli de ricí, violacions i execucions sumàries. P. SÁNCHEZ, *Individuas de dudosa moral*, Barcelona, Crítica, 2009, i I. ABAD, «Las dimensiones de la "represión sexuada" durante la dictadura franquista», *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, núm. 84 (2009), p. 65-86.

14. R. de la CIERVA, *Francisco Franco: Un siglo de España*, Madrid, Editora Nacional, 1973, p. 453, 454 i 462.

15. R. de la CIERVA, *Francisco Franco: Un siglo de España*, p. 467.

Miguel Cabanellas, el militar de més edat, segons el que es desprèn del text. L'endemà s'aprova un altre decret en el qual «se asumían todos los poderes del Estado y la representación legítima del país ante potencias extranjeras». A continuació es llisten els militars que formen part de la Junta de Defensa, on no hi consta Franco.¹⁶ No és fins l'1 d'octubre de 1936 que serà investit com a cap d'Estat per la mateixa Junta de Defensa Nacional. L'acte va tenir lloc a la Capitania de Burgos.¹⁷

La norma que va aprovar aquest nomenament va ser el Decret de la Junta Nacional de Defensa número 138, «Nombrando Jefe del Gobierno del Estado Español al Excelentísimo Sr. General de División don Francisco Franco Bahamonde, quien asumirá todos los poderes del nuevo Estado», decret que va ser publicat al *Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional de España* del 30 de setembre de 1936. Aquest butlletí, promulgat a Burgos i que corresponia al número 32, en el disseny de la seva capçalera contenia l'escut de la República i hi constava l'organisme administrador: el Govern Civil de Burgos.¹⁸ Després d'haver pres possessió del càrrec, Francisco Franco va promulgar les primeres normes com a cap d'estat.

Aquestes disposicions normatives es van publicar el 2 d'octubre de 1936 al diari oficial, que des d'aquell moment va adoptar el nom de *Boletín Oficial del Estado*, cosa que donava una aparença d'unitat a l'Estat, que entenien comandat legítimament per la Junta de Defensa Nacional contra el Govern marxista republicà. L'índex d'aquell número 1 del *Boletín Oficial del Estado* (BOE) contenia lleis i decrets de diferent naturalesa, com ara l'organització administrativa de la «nueva estructuración del Estado», l'organització de les forces de l'exèrcit nacional i els nomenaments de càrrecs militars.¹⁹ Paral·lelament, es continuava publicant el *Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional*, on constaven les ordres promulgades per Federico Muntaner en nom de la Junta. Per a posar un exemple, en el suplement número 33, del 2 d'octubre de 1936, es publica l'Ordre 267 del dia anterior, en la qual s'assenyala el següent: «De conformidad con lo propuesto por el Rectorado de la Universidad de Valladolid, la Junta de Defensa Nacional ha acordado [que] quede suspenso de empleo y sueldo el personal de los Centros docentes de ese Distrito Universitario, incluido en la adjunta relación, que comienza con D. Enrique Pons Irureta y termina con Dña. Luisa Díaz de Sarralde».²⁰

La depuració de mestres i professorat de tots els rangs educatius que, després de passar per un procediment administratiu, es declaraven com a «desafectos al Glorioso

16. R. de la CIERVA, *Francisco Franco: Un siglo de España*, p. 469.

17. R. de la CIERVA, *Francisco Franco: Un siglo de España*, p. 519.

18. *Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional de España*, núm. 32 (30 setembre 1936).

19. *Boletín Oficial del Estado*, núm. 1 (2 octubre 1936).

20. *Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional de España*, núm. 33 (2 octubre 1936), suplement.

Movimiento Nacional», va ser una constant durant tota la Guerra Civil i els primers anys de la dictadura franquista.²¹

La publicació d'un butlletí oficial propi per part de la Junta de Defensa Nacional sota el títol de *Boletín Oficial del Estado* va ser una clara declaració d'intencions sobre la seva missió salvadora de la pàtria, ja que s'apropriava de la denominació d'*Estat* com si el seu butlletí fos l'únic vàlid per a la totalitat del territori. Es pot interpretar que, amb aquell títol, el missatge que volien transmetre era que l'Estat eren ells, i no el Govern de la República, amb la qual cosa subsumien el règim democràtic en l'alteritat. Ens podem preguntar si el suport del sector monàrquic al cop d'estat va ser un element important per a aquesta legitimació política i militar imposada.

La confluència en un sol bàndol del sector que donava suport al sistema polític que havia desaparegut amb la República i d'aquells altres que es rebel·laven contra les polítiques republicanes i les seves actuacions a favor de les nacions històriques que podien «romper la Patria», va conformar un «el Estado somos nosotros» que va tenir com a exponent gens dissimulat el butlletí en el qual promulgaven les normes i les actuacions administratives i militars.

La producció normativa del Govern republicà i de les Corts es continuava publicant a la *Gaceta de Madrid*. Aquest era el títol que rebia el butlletí oficial de l'Estat des del 1697, si bé n'havia tingut d'altres des de la seva creació el 1661. Des del cop d'estat del 1936 va incloure el subtítol *Diario Oficial de la República* i a partir del 10 de novembre d'aquell any i fins a finals de març de 1939 la capçalera es va titular *Gaceta de la República. Diario Oficial*.²² En el mateix sentit que la reflexió anterior, el fet que aquest butlletí dugués el terme *República* al títol el podia presentar com un diari d'una part. És a dir, només del sector republicà i per a la República, com si no es dirigís a la totalitat del territori, com sí que es podia transmetre amb el títol del butlletí del bàndol sollevant.

Finalitzada la Guerra Civil, el butlletí oficial en el qual es publicaren les normes, els edictes i altres anuncis de l'Administració va ser el *Boletín Oficial del Estado*, denominació que ha arribat fins als nostres dies.

Els anys en què va transcórrer la Guerra Civil, la producció legislativa i les qüestions de caràcter administratiu de cada territori es publicaven en els mitjans oficials, cosa que deixava palesa la dualitat normativa que existia en un mateix estat, que tant el Govern republicà, de caràcter legítim, com el colpista entenien com a propi. Per tant, l'aplicació normativa en el territori variava segons si el domini era governamental o *nacional*. I les normes, doncs, s'inspiraven en principis polítics ben diferenciats. L'Es-

21. Sobre la depuració de mestres durant el règim franquista, vegeu F. MORENTE, «La depuración franquista del magisterio público. Un estado de la cuestión», *Hispania*, vol. 61, núm. 208 (2001).

22. S. NÚÑEZ DE PARDO, «De la *Gaceta de Madrid* al *Boletín Oficial del Estado*», *Historia y Comunicación Social*, vol. 7 (2002), p. 155.

tat espanyol tenia dues realitats i dos *corpus* normatius que es disputaven l'hegemonia i que variaven la vida quotidiana de la població segons el territori on es trobava.

A mesura que avançava la guerra, els colpistes anaven avançant i prenent capitals de província, on s'aplicaven les normes promulgades per la Junta de Defensa Nacional en el transcurs de la Guerra Civil. Com a exemple, en el transcurs del conflicte s'aprovaren normes tan importants com la designació de Franco com a cap d'estat, explicada anteriorment, el Decret número 108, del 13 de setembre de 1936, «Declarando fuera de la Ley a los partidos o agrupaciones políticas que desde la convocatoria de las elecciones celebradas el 16 de febrero último han integrado el llamado Frente Popular, señalándose las medidas y sanciones que habrán de adoptarse tanto sobre aquéllas como sobre los funcionarios públicos y los de empresas subvencionadas por el Estado», el *Fuero del Trabajo* del març de 1938, el Decret de 27 de desembre de 1938, «de obreras en paro», i la *Ley de Responsabilidades Políticas* del 9 de febrer de 1939.

Aquesta última norma va ser fonamental per a il·legalitzar les organitzacions polítiques contràries al règim, cosa que ja s'havia iniciat el 1936 en aplicació de l'article citat anteriorment, així com per a implementar la repressió contra les persones que en seu judicial s'estimés que havien realitzat alguna actuació contra el «Glorioso Movimiento Nacional» o que havien comès altres conductes de caràcter polític recollides en la norma.

L'avenç territorial dels sollevats va comportar la implementació del que anomenaren el «Nuevo Estado», això és, deixar enrere la legalitat republicana i instaurar les normes aprovades des de la seu de la Junta de Defensa Nacional de Burgos. Així doncs, la victòria *nacional* esborrava la legalitat republicana per a deixar pas a la legalitat de la dictadura franquista. Una nova legalitat que va implementar una altra manera d'entendre l'Estat, amb uns primers anys d'autarquia²³ i unes seqüeles indestruïbles de la Guerra Civil, ja que era una societat de vencedors i vençuts, de dones que, quan es casaven, complien el seu destí de mestresses de casa i mares²⁴ i, com a conseqüència, d'homes que havien de mantenir econòmicament la seva família.²⁵ La legislació fran-

23. M. A. del ARCO BLANCO, «“Morir de hambre”: autarquía, escasez y enfermedad en la España del primer franquismo», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, núm. 5 (2006), p. 241-258.

24. La declaració II.1 del *Fuero del Trabajo*, del 9 de març de 1938, estipulava el següent: «[...] y liberará a la mujer casada del taller y de la fábrica». Com a conseqüència, les *Reglamentaciones Nacionales de Trabajo*, les normes laborals aplicables per sectors i empreses, incloïen la figura jurídica de l'excedència forçosa per matrimoni del personal femení, que es va modificar a partir d'una reforma de les relacions laborals de les dones del 1961. D'aquesta manera, quan una dona treballadora es casava, havia d'abandonar el lloc de treball a canvi d'un dot. Vegeu M. J. ESPUNY, «Aproximación histórica al principio de igualdad de género (III): las reglamentaciones de trabajo, observatorios de la desigualdad», *Iuslabor*, núm. 2 (2007), i E. VELO, *Dones i treball al Poble Sec durant el franquisme*, Barcelona, Edicions del 1979, 2017 (Llevat).

25. Apartar les dones que es casaven del mercat de treball implicava que el *pater familias* havia d'aportar els recursos econòmics necessaris per a mantenir esposa i fills, és a dir, exercir de *man breadwinner* ('l'home que guanya el pa'). D'aquesta manera, les mateixes reglamentacions que expulsaven les

quista va centrar-se a organitzar la societat, l'educació, el mercat de treball²⁶ i tots els aspectes privats de la societat que fos possible, consolidant una organització patriarcal i masclista, en la qual les dones passaren a un segon pla. El castellà, la religió catòlica i la formació política s'imposaren a les aules d'acord amb les lleis educatives.²⁷ Una legalitat que, amb els anys, va consolidar la societat imaginada pels militars colpistes i va deixar enrere el que havia estat la Segona República.

3. EL CAMÍ CAP A L'EXILI DEL GOVERN DE LA REPÚBLICA

El 6 de novembre de 1936 el Govern presidit per Largo Caballero²⁸ es va traslladar a València, coincidint amb l'acostament de les tropes colpistes a Madrid. A partir d'aquell moment, la capital de la República va ser aquesta ciutat, fins que a l'octubre

dones del mercat de treball, establien els anomenats *punts*, un suplement econòmic del salari que variava d'acord amb el nombre de fills que tenia el treballador i tenint en compte, també, l'esposa que no podia obtenir recursos econòmics per si mateixa. Aquests punts es regularien, per a la seva aplicació a les *Reglamentaciones*, en l'*Orden de 29 de marzo de 1946 por la que se unifican las normas para la aplicación del Plus de Cargas Familiares, establecido por la Orden de 19 de junio de 1945* (BOE, núm. 89, 30 març 1946). Igualment, en el cas que el marit autoritzés l'esposa a treballar, possibilitat que es preveia en l'article 11d de la *Ley de Contrato de Trabajo de 1944*, l'article 58 de la mateixa norma autoritzava el cònjuge a oposar-se que fos la treballadora qui percebés el seu propi salari, de manera que era el marit qui rebia el sou. Vegeu M. J. ESPUNY, «Aproximación histórica al principio de igualdad de género (III)», i E. VELO, *Dones i treball al Poble Sec durant el franquisme*.

26. Una de les qüestions que va estar més controlada per l'Estat franquista va ser la sindicació dels treballadors i productors. La declaració XII del *Fuero del Trabajo* del 1938 estipulava la creació de l'Organización Sindical Española (OSE), més coneguda com a Sindicato Vertical. Vegeu P. TOBOSO, «Redes y grupos empresariales en el Sindicato Vertical franquista», *Ayer*, núm. 105 (2017 (1)), p. 114.

27. En la base IV, «Enseñanzas», de la *Ley de Enseñanza Media*, del 20 de setembre de 1938 (BOE, núm. 85, 23 setembre 1938), s'estipulava el següent: «*Religión y Filosofía*.—Estudio cíclico de los principios fundamentales de la Religión Católica: las primeras nociones del Catecismo, en recuerdo de las adquiridas de la Enseñanza Primaria: Moral: Evangelios: Liturgia: Historia de la Iglesia y Apologética. La Filosofía será cursada en los tres últimos años, con arreglo a la distribución expresada en el cuadro final. [...] *Lengua y Literatura Española*.—Estudio, durante los siete años, de nuestro idioma, realizado sobre los textos clásicos. Análisis y deberes de composición y de redacción. Estudio de nuestra Literatura y nociones, en los dos últimos años, de las Literaturas extranjeras». Sobre la formació política a les aules, vegeu C. FUERTES, «La educación política franquista en la enseñanza media», *Historia Social*, núm. 94 (2019), p. 115-130.

28. Largo Caballero va ser un destacat dirigent de la Unió General de Treballadors (UGT) i del PSOE. Va ser deixeble del fundador de la UGT, Pablo Iglesias. Madrileny d'origen humil, va estar molt vinculat a la lluita sindical i revolucionària, i ocupà els càrrecs de regidor a l'Ajuntament i de diputat a les Corts des de jove. Empresonat en diferents ocasions per la seva activitat revolucionària, va ser ministre de Treball al gabinet d'Alcalá Zamora i president del Govern del Front Popular, fins al relleu de Negrín després dels fets de maig de 1937. Julio ARÓSTEGUI, «Largo Caballero y la herencia de Pablo Iglesias», *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. extra 1 (2007), p. 25-33.

del 1937²⁹ es va traslladar a Barcelona. Aquell govern estava conformat per representants de tendències polítiques diverses, també dels anarquistes. Frederica Montseny, de la Confederació Nacional del Treball (CNT), va ser la ministra de Sanitat i Assistència Social i la primera dona que va ocupar aquest càrrec a l'Estat espanyol.³⁰ El maig del 1937, després dels fets ocorreguts a Barcelona, en els quals a la rereguarda es van enfrontar comunistes i anarquistes, inclús entre diferents sectors del comunisme,³¹ la representació de la CNT va abandonar el Govern de la República i el doctor Juan Negrín, del PSOE, va ser designat president per Manuel Azaña. El president de la República havia marxat de Madrid el 19 d'octubre de 1936 per la proximitat dels colpistes. Es va traslladar a Barcelona i pocs dies més tard va fixar la seva residència al monestir de Montserrat.³²

L'1 de novembre de 1937 el president de la Generalitat, Lluís Companys, va difondre una nota de premsa en la qual donava la benvinguda al Govern espanyol el dia en què s'instal·lava de manera oficial a Barcelona. Aquell mateix dia es va publicar el primer número de la *Gaceta* des de Barcelona.³³ En un primer moment, la convivència del funcionariat que pertanyia al Govern central i el de la Generalitat no va ser pacífica, fins al punt que el Ministeri de Governació va publicar una nota que obligava al respecte envers el català i establia sancions per als funcionaris que infringissin qualsevol dany a aquest idioma.³⁴ Pel que fa a les Corts republicanes, el 6 de novembre es va acordar que s'instal·larien a la seu del Parlament de Catalunya i el dia 9 d'aquell mateix mes el Parlament va revalidar el mandat del president Companys. Aquell mateix dia es va celebrar el primer Consell de Ministres a la capital catalana, en el qual s'agraí l'acollida a la Generalitat, a l'Ajuntament de Barcelona i a la ciutadania barcelonina.³⁵ Des d'aquell moment, el destí del Govern espanyol i el de la Generalitat de Catalunya anirien lligats, per bé que l'acollida catalana també es va estendre al Govern basc, que havia arribat a Barcelona el 22 de juliol de 1937.³⁶ Catalunya era el primer destí d'intel·lectuals i persones arribades d'arreu de l'Estat que buscaven refugi, fugint d'una guerra que els estalonava. I Barcelona va ser una de les ciutats que va patir més bombardeigs sobre la població civil.³⁷ El gener del

29. A. AGUADO i M. F. MANCEBOA, «Entrevista a Carmen Negrín», p. 379.

30. S. TAVERA, *Frederica Montseny: La indomable*, Madrid, Temas de Hoy, 2005, p. 205.

31. J. L. MARTÍN, «A vueltas con los sucesos de mayo de 1937 en Barcelona», *Ayer*, núm. 69 (2008 (1)), p. 303-321.

32. S. JULIÀ, *Vida y tiempo de Manuel Azaña (1880-1940)*, Madrid, Taurus, 2008.

33. *Cataluña en la Guerra Civil Española*, Barcelona, Biblioteca de La Vanguardia, 1986, p. 177.

34. *Cataluña en la Guerra Civil Española*, p. 178.

35. *Cataluña en la Guerra Civil Española*, p. 179.

36. L. MEES, «Tan lejos, tan cerca. El Gobierno vasco en Barcelona y las complejas relaciones entre el nacionalismo vasco y el catalán», *História Contemporánea*, núm. 37 (2008), p. 559.

37. J. VILLARROYA, *Els bombardeigs de Barcelona durant la Guerra Civil (1936-1939)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981.

1938 se n'havien comptabilitzat dos-cents dotze des d'avions i disset des de vaixells de guerra. Així mateix, algunes poblacions van organitzar colònies per a acollir els infants vinguts d'altres territoris.³⁸ La tasca realitzada pels governs per a subministrar alimentació i roba va intentar cobrir les necessitats d'una població assetjada per la violència bèl·lica i la fam.

En aquell període, les Corts republicanes es van reunir a Montserrat, on residia el president Azaña. Una d'aquestes reunions va tenir lloc l'1 de febrer de 1938 i va assistir-hi Dolores Ibárruri, *la Pasionaria*,³⁹ en representació del Partit Comunista.⁴⁰ Aquell mateix febrer Terol va caure en mans de l'exèrcit nacional i el 10 de març van recuperar Belchite: s'acostaven a Catalunya.⁴¹ Aquelles dues ciutats van ser les úniques que l'exèrcit republicà va poder recuperar, però per a poc temps. El 1938 l'ofensiva militar colpista prenia terreny a Catalunya i va ser decisiva la caiguda de Lleida el mes d'abril.⁴² Aquell mateix mes es va constituir un nou Govern de la República en el qual el Dr. Juan Negrín assumia la cartera de Defensa després de mantenir diferències amb Indalecio Prieto,⁴³ qui l'havia ocupat fins aleshores.

Des del moment en què l'exèrcit colpista trepitja terra catalana el mes d'abril del 1938, té lloc una demostració de la dualitat legislativa existent entre els territoris

38. *Cataluña en la Guerra Civil Española*, p. 199-201.

39. Dolores Ibárruri va ser una dirigent molt important del Partit Comunista durant la Guerra Civil, així com a l'exili, i va ser el símbol del retorn de la seva formació al Congrés dels Diputats durant la Transició, juntament amb el poeta Rafael Alberti. Durant el conflicte bèl·lic, a més d'ocupar càrrecs orgànics en el si de la seva organització, també va ocupar-ne d'institucionals, com s'explica en aquest treball. Esposa d'un miner i mare de sis fills, la figura singular d'Ibárruri també es va evocar a través del mite de la mare que ella mateixa i el seu partit van fomentar: la mare de tots els espanyols i dels revolucionaris, fent d'aquest mite la imatge de la feminitat clàssica. Igualment, la seva activitat política la va portar a trencar, en certa manera, aquest estereotip i a assumir un rol masculinitzat. Vegeu M. LLONA, «La imagen viril de Pasionaria: los significados simbólicos de Dolores Ibárruri en la II República y la Guerra Civil», *Historia y Política. Ideas, Procesos y Movimientos Sociales*, núm. 36 (2016), p. 263-287.

40. *Cataluña en la Guerra Civil Española*, p. 212.

41. Á. ALCALDE, «La "gesta heroica" de Belchite: construcción y pervivencia de un mito bélico franquista (1937-2007)», *Ayer*, núm. 80 (2010).

42. *Cataluña en la Guerra Civil Española*, p. 256.

43. Indalecio Prieto, gallec d'origen humil, va ingressar al PSOE el 1899, quan es trobava a Bilbao amb la seva família i on treballava de taquígraf al diari *La Voz de Vizcaya*. Va ser escollit diputat a les Corts per Madrid el 1911 amb Largo Caballero, amb qui va mantenir diferències estratègiques en el si del partit. Anys més tard va ser diputat per Bilbao. La primavera del 1936 va ser proposat per Azaña per a formar govern, encàrrec que va refusar per l'oposició del PSOE, en aquell moment dirigit majoritàriament per afins a Largo Caballero, més propers a tesis revolucionàries i allunyades de les de Prieto, que advocava per una aliança entre socialistes i republicans. El setembre del 1936 va ocupar la cartera de Marina i Aire en el Govern de Largo Caballero i el 1937 va passar a ser ministre de la Defensa Nacional amb Negrín, qui va succeir-lo en el càrrec després de la seva dimissió. Vegeu O. CABEZAS, *Indalecio Prieto, socialista y español*, Madrid, Algaba, 2005, i G. VALIENTE, «Indalecio Prieto en la Guerra Civil: su visión humanitaria a través de la alocución a las milicias de 1936», *Historia Digital*, vol. XVI, núm. 28 (2016).

ocupats per cada bàndol: mentre que des de ponent els *nacionals* deroguen l'Estatut d'autonomia de Catalunya, des de Barcelona el Consell Executiu de la Generalitat manifesta la seva plena vigència i qualifica aquell intent de derogació de «demostració de odi y rencor contra las libertades catalanas».⁴⁴ El règim d'autonomia nacional de Catalunya i el País Basc va ser un dels motius, entre molts d'altres, que van propiciar el cop d'estat del 1936. Per tant, una de les mesures que van dur a terme en arribar a Catalunya va ser derogar la norma estatutària que reconeixia la singularitat i l'autonomia catalanes, atès que significava un atac a la unitat d'Espanya, com així seria al llarg del règim franquista. Per tant, mentre que en terres lleidatanes l'Estatut ja no estava vigent, ni, amb aquest, tota la normativa que se'n derivava, en territori republicà continuava plenament vigent.

La batalla de l'Ebre, iniciada el mes de juliol del 1938 i la qual es va allargar fins al mes de novembre, va ser decisiva per a la derrota republicana.⁴⁵ Aquell mes d'agost el Govern republicà pateix una altra crisi i canvia la seva composició; a més a més, Negrín expropia la indústria bèl·lica catalana, fet que provoca la dimissió dels ministres basc i català.⁴⁶

4. LES CORTS REPUBLICANES A SANT CUGAT (PINS) DEL VALLÈS

La reacció de Sant Cugat del Vallès (Vallès Occidental) al cop d'estat del 1936 va ser respondre-hi amb les armes. El Comitè Local de Milícies Antifeixistes de Sant Cugat va aplegar elements de la Confederació Nacional del Treball - Federació Anarquista Ibèrica (CNT-FAI), de la Unió General de Treballadors (UGT), del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), del Partit Republicà Democràtic Federal i una representació de la Unió de Rabassaires. Com va ocórrer en diferents llocs de la geografia, hi va haver enfrontaments amb l'Església, materialitzats en un assalt al monestir, on van cremar diferents talles que s'albergaven en el temple, com les de sant Cugat i sant Pere, datades al segle XVI. Fins i tot van arribar a assassinar els rectors de Valldoreix i Sant Cugat. Finalment i per a evitar mals majors, la Generalitat va expropriar el monestir, un dels emblemes del poble. Així mateix, les milícies també van expropriar cases d'estiueig de Valldoreix, de les quals eren propietaris grans tenidors i persones referents de la dreta monàrquica, pertanyents a Acció Catòlica.⁴⁷

44. *Cataluña en la Guerra Civil Española*, p. 258.

45. R. SALVADÓ, «La batalla de l'Ebre. Consciència i record», *Recerca*, núm. 14 (2012).

46. J. TARRADELLAS, *La indústria de guerra a Catalunya (1936-1939). L'obra de la Comissió, creada per la Generalitat, i el seu report d'actuació*, Barcelona, Pagès, 2008 (Guimet; 101), i G. TAUSTE, *Les indústries de guerra a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1938). Estat de la qüestió*, Girona, Universitat de Girona, 2016.

47. J. F. MOTA, «La revolució política i social: del Comitè de Milícies Antifeixistes al consell mu-

El 14 d'octubre d'aquell mateix any el jutge municipal de Sant Cugat, Ramon Mas, va convocar una sessió del ple de l'Ajuntament seguint les directrius del Decret de la Generalitat del 9 d'octubre. Aquell decret, firmat pel conseller primer, Josep Tarradellas, imposava la dissolució dels comitès locals i altres organismes del mateix àmbit territorial, fos quina fos la seva denominació i composició, constituïts per a fer front al cop d'estat del mes de juliol.⁴⁸ La nova composició de l'Ajuntament va ser: sis regidors del Partit Republicà Democràtic Federal, sis de la CNT, quatre del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), dos del POUM, dos d'Acció Catalana Republicana (ACR) i dos de la Unió de Rabassaires.⁴⁹ Una de les primeres mesures que es van prendre va ser el canvi de nom del poble per a llevar-ne la referència religiosa. És per això que es va escollir el nom de Pins del Vallès, ja que el pi és l'arbre característic de la població i el seu entorn.⁵⁰ Aquest canvi es va dur a terme, segons l'Acta municipal del 19 d'octubre de 1936, «tenint en compte el sentiment general de la població, els moments de transformació que estem vivint, les noves tendències del país i el sentiment popular allunyat de tot signe d'insinuació religiosa».⁵¹

A partir d'aleshores, la moneda de curs legal del poble duria el nom de Pins del Vallès.⁵² Aquest canvi de nom, cosa que també van fer altres poblacions catalanes, es va aprovar per un decret del Departament de Seguretat Interior datat el 29 de desembre de 1936. En el text, firmat pel conseller de Seguretat Interior, Artermi Aiguadé i Miró,⁵³ i el conseller primer, Josep Tarradellas,⁵⁴ s'informava de la recepció dels infor-

nicipal». *Nodo 50*, actualitzat el 16 de juny de 2020. Disponible en línia a: www.nodo50.org/casc/mota/La-revolucio-politica-i-social-del#Cmaf (última consulta: 4 juny 2020).

48. Decret del 9 d'octubre de 1936, *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 285 (11 octubre 1936) p. 137-138.

49. J. F. MOTA, «La revolució política i social».

50. J. F. MOTA, «La revolució política i social».

51. J. F. MOTA, «La revolució política i social».

52. A. SEGURA, «Els Pins del Vallès: el dia en què Sant Cugat del Vallès va canviar de nom», *La Torre. Nació Digital* (en línia), 9 d'octubre de 2007. Disponible en línia a: www.naciodigital.cat/sabadell/noticia/14086/pins/valles/dia/sant/cugat/valles/va/canviar/nom (última consulta: 5 juny 2020).

53. Polític d'ERC que va ocupar diferents càrrecs durant la Segona República i la Guerra Civil, entre els quals hi ha el de conseller de Seguretat Interior. Vegeu P. BROUÉ, «El Partido Comunista y el Frente Popular», *Studia Historica. Historia Contemporánea*, núm. 3 (1985), p. 31.

54. Josep Tarradellas va ocupar diferents càrrecs al llarg de la Segona República, la Guerra Civil, l'exili i la Transició, i va ser un dels polítics catalans més prolífics del segle xx. Va viure de prop l'aprovació de l'Estatut del 1932, va ser conseller de Governació i de Finances, diputat a les Corts constituents republicanes i al Parlament de Catalunya, i va exercir de conseller en cap de Companys. Ja a l'exili, va ocupar el càrrec de president de la Generalitat fins a la seva tornada a Catalunya durant la Transició, quan va liderar els pactes amb Adolfo Suárez, qui aleshores era el president del Govern espanyol. Vegeu J. ESCULIES, «Tarradellas, fin de partida del sueño bilateral catalán», *Revista Universitaria de Historia Militar*, vol. 7, núm. 13 (2018), p. 257-278.

mes dels diferents ajuntaments i l'aprovació dels respectius canvis de nom.⁵⁵ Aquesta denominació continuà vigent fins a l'entrada de les tropes franquistes a la població i el seu triomf definitiu l'abril del 1939.

El 30 de setembre de 1938 les Corts republicanes es van reunir al monestir —aleshores— de Pins del Vallès en compliment del precepte constitucional; el febrer d'aquell mateix any ja s'havien reunit a Montserrat.⁵⁶ L'acte de Sant Cugat del Vallès es va revestir d'una notorietat pública singular: a la celebració d'aquelles corts, s'hi va convidar els ministres del Govern, diputats, diplomàtics, premsa i públic en general. En aquella sessió es va voler donar a la comunitat internacional un missatge sobre la legitimitat de la legalitat republicana i el reconeixement i l'ajuda de les democràcies europees.⁵⁷

El sumari i l'ordre del dia de la sessió presentaven diferents qüestions de caràcter pragmàtic. Pel que fa al sumari, s'hi trobaven qüestions laborals, amb assumptes com l'assegurança obligatòria de vellesa per a assalariats a empreses agrícoles, industrials i comercials, professionals liberals, treballadors a domicili i servei domèstic, la simplificació de la inspecció dels emigrants a bord de vaixells i el treball subterrani de dones; a més, es van limitar les hores de treball a les mines de carbó aplicant el principi de la setmana de quaranta hores, entre d'altres. L'activitat legislativa i política continuava vigent, per bé que la importància d'aquella sessió radicava en el vot de confiança del Govern de la República després dels fets succeïts en els últims mesos.

Va obrir la sessió el president del Congrés dels Diputats, el Sr. Diego Martínez Barrio,⁵⁸ recordant que la reunió s'esdevenia per obligació constitucional i fent una crida a la conducta «abnegada y austera» dels diputats, atès que era el propòsit comú, així com el del país, la victòria. Tot seguit, esmentà els herois del front i la rereguarda, i recordà el sacrifici dels soldats i el patiment de la població, conducta que havia de ser exemplar per als diputats. A continuació reafirmà la legitimitat de la composició del Congrés:

Tengo la firme convicción de que ahora, como en ocasiones análogas, el Parlamento español sabrá, por la disciplina de su actuación, por la eficacia de sus acuerdos y por la firmeza de sus convicciones, ofrecer el ejemplo de que, legisla-

55. Decret del 29 de desembre de 1936, *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 1, any v, vol. I (1 gener 1937), p. 7-8.

56. *Cataluña en la Guerra Civil Española*, p. 209.

57. *Cataluña en la Guerra Civil Española*, p. 289.

58. Martínez Barrio va ser un destacat polític andalús durant la Segona República. Membre del Partit Radical i maçó, va formar part del Govern de Lerroix fins que les seves diferències amb els membres de la CEDA van ser insalvables i va dimitir. Va ocupar diferents càrrecs com a ministre de les Corts republicanes i va ser-ne president, càrrec amb el qual va marxar a l'exili. L. ÁLVAREZ, «La forja de un republicano: Diego Martínez Barrio (1883-1962)», *Ayer*, núm. 39 (2000).

dores el año 36, antes de que se produjera la rebelión militar, devenida más tarde en una guerra, gozando entonces de la confianza del país, al cabo de dos años y medio de la sangrienta prueba a la que vive sometida la Patria, somos dignos de la misma confianza que entonces el pueblo español nos otorgó: antes, porque teníamos un programa que coincidió con la voluntad general: ahora, porque, unida a ese programa está la conducta de los legisladores que han sabido acallar todas sus diferencias para servir, en una obra común, los altos intereses de la nacionalidad y de la Republica.⁵⁹

Amb aquesta declaració, el president del Congrès remarcava la legitimitat democràtica de la cambra parlamentària republicana davant de les personalitats convidades a la sessió. En aquell moment la República ja havia perdut una part important del territori. Aquelles paraules solemnes van finalitzar amb aplaudiments de suport.

En el primer punt de la discussió del sumari es va acordar la incorporació al diari de sessions de diferents punts de l'acte anterior, com ara la pròrroga de trenta dies de l'estat d'alarma declarat el 17 de febrer de 1936,⁶⁰ prorrogat per primer cop a Madrid l'1 d'octubre de 1936,⁶¹ quan ja s'havia iniciat el conflicte bèl·lic. Una altra qüestió rellevant va ser l'aprovació de la pròrroga fins al 15 de setembre per a la presentació als centres de reclutament de tots els individus que formessin part de relleus mobilitzats no incorporats, així com dels que haguessin abandonat o fossin voluntaris. També es donà compte del relleu en diferents carteres ministerials.

Entrant en l'ordre del dia de la sessió del 30 de setembre, s'escolliren la vicepresidència quarta de la cambra, que va recaure en Dolores Ibárruri, i la tercera secretaria, que va correspondre a Eduardo Frapolli Ruiz de la Herrán.⁶² Tot seguit es detallava la

59. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 2.

60. En la sessió de la diputació permanent del Congrès dels Diputats del 21 de febrer de 1936 es llegeix una declaració sobre els estats d'alarma i de guerra. Malgrat la seva inclusió en el sumari i l'explicació en l'acta, no s'inclou la reproducció del que el Govern va exposar en relació amb aquest assumpte en la declaració de l'estat d'alarma a tota la nació i l'estat de guerra a les províncies d'Albacete, Alacant, València i Saragossa. Sessions de la diputació permanent de Corts, sessió del 21 de febrer de 1936, p. 1. Es pot deduir, però, que la declaració d'aquest estat d'alarma i de guerra anterior al cop d'estat del 1936 va tenir lloc per causa dels nombrosos episodis violents que es van esdevenir els primers mesos d'aquell mateix any. Vegeu R. CIBRIÁN, «Violencia política y crisis democrática: España en 1936», *Revista de Estudios Políticos*, núm. 6 (1978).

61. *Congrés dels Diputats*, núm. 61, extracte oficial de la sessió celebrada l'1 d'octubre de 1936, p. 6.

62. Catedràtic a l'Escola d'Estudis Mercantils de Màlaga, on va impartir classe. Com a polític, va exercir de diputat el 1933 pel Partit Republicà Radical i el 1934 per la Unió Republicana amb Martínez Barrios. Va marxar a l'exili i va ser jutjat pel Tribunal Regional de Responsabilitats Polítiques de Madrid. Disponible en línia a: <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/129366> (última consulta: 6 juliol 2020).

proposta de reorganització de membres titulars i suplents de les comissions de treball parlamentàries del Govern de minoria socialista.⁶³ A continuació, el diputat Muñoz Martínez⁶⁴ defensà la proposició de llei per a atorgar una pensió anual a la viuda i la filla d'Àngel Pestaña, anarcosindicalista que va ser nomenat subcomissari general de Guerra arran del cop d'estat del 18 de juliol. Aquesta pensió, que s'atorgà en consideració a la precària situació econòmica en què quedà la família del dirigent anarcosindicalista, s'aprovà per la quantia anual del salari que Pestaña va percebre com a subcomissari. Com en el cas de Pestaña, foren altres les pensions atorgades a familiars de combatents morts de manera violenta, per bé que aquelles pensions s'havien de revisar i cobrir per la Comissió de Pensions nomenada en aquell mateix acte parlamentari.⁶⁵ La concessió d'aquestes pensions s'esdevingué, doncs, com una circumstància pròpia dels fets d'una guerra, com l'aprovació dels comptes de despeses realitzades en la reparació dels danys causats per l'aviació feixista a l'edifici de l'Ajuntament de València.

El següent punt de la sessió s'obrí amb el discurs del president del Consell de Ministres i ministre de Guerra, el Dr. Juan Negrín, qui sotmetia el seu Govern a la confiança de la cambra. En la seva intervenció va fer un repàs dels esdeveniments dels últims mesos i va defensar la seva gestió política. Abans d'iniciar aquest repàs, però, feu un esment de l'emplaçament que acollia la sessió, el monestir de Sant Cugat, alhora que recordà la trajectòria geogràfica obligada del Govern de la República:

Por esta migración obligada de nuestras asambleas, a que nos llevan las vicisitudes de la guerra, nos encontramos hoy en un recinto pletórico de reminiscencias y de las que solo quiero destacar a un primer plano el recuerdo de que este Monasterio de San Cucufate fué uno de los últimos baluartes de la resistencia contra la invasión musulmana, y de que bajo estos mismos techos conspiraron, ahora justamente hace ciento treinta años, las Juntas de patriotas que, con temple sereno, supieron ofrendar su vida arrojando el decono del general Duhesme y de

63. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 5.

64. Manuel Muñoz Martínez fou un militar andalús amb una intensa activitat política dins el Partit Republicà Radical Socialista. Més endavant va participar en la fundació d'Izquierda Republicana, formació de la qual va ser diputat a les Corts republicanes per la província de Cadis. Es va exiliar a París, on el van detenir els nazis el 1940 a petició del règim franquista, ja que a Espanya tenia diverses causes obertes i hi havia testimonis que l'acusaven de ser còmplice de la massacre de la presó Model de Madrid l'agost del 1936 contra presoners de dretes. Vegeu G. BREY, «Fernando Sígler Silvera, *Cautivo de la Gestapo: legado y tragedia del dirigente republicano y masón gaditano Manuel Muñoz Martínez*», *Cahiers de Civilisation Espagnole Contemporaine* (en línia), núm. 8 (2011); <http://journals.openedition.org/ceec/3846> (última consulta: 6 juliol 2020).

65. De cara a futurs treballs, seria interessant poder comprovar si aquestes pensions atorgades pel Govern de la República en temps de guerra van ser mantingudes pel règim franquista o si, per contra, van ser retirades i les famílies dels cessats van restar en situació de precarietat econòmica.

Mishowitzer, con sus huestes, en defensa de nuestra independencia. Hoy, por cuarta vez en su historia, acogen las naves de esta iglesia la celebración de unas Cortes. ¡Pueda la posteridad recordar con encomio y nosotros con orgullo, la tarea para la que aquí nos congregamos!⁶⁶

En aquest primer fragment s'esmenten tant el que va anomenar «invasión musulmana» com la Guerra de la Independència o Guerra del Francès (1808-1814), que va tenir un dels seus capítols catalans al monestir. Aquesta primera referència solemne al lloc on s'estava desenvolupant la sessió donà pas a l'explicació sobre els canvis esdevinguts en el Consell de Ministres des del mes de febrer, alguns esdevinguts a conseqüència dels fets de maig del 1937 i altres, de posteriors. Aquells canvis ministerials havien comportat que Negrín assumís la cartera de Defensa Nacional en successió d'Indalecio Prieto, a qui reconegué la tasca de transformació de les milícies polítiques del que seria l'Exèrcit Popular.

En aquest punt s'aturà a explicar de manera detallada la dimissió del ministre de Treball i Seguretat Social d'ERC, Jaume Aiguadé,⁶⁷ i, de retruc, del ministre del PNB, Manuel de Irujo,⁶⁸ a causa de l'aprovació en el Consell de Ministres del 16 d'agost d'aquell any dels tres decrets següents: militarització de les indústries de guerra, militarització dels tribunals especials de justícia i creació, a Barcelona, d'una sala especial dependent directament del Ministeri de Justícia del Govern de la República per a la persecució del contraban i l'evasió de capitals. La Generalitat de Catalunya interpretà aquells decrets, en especial el d'expropiació de les indústries de guerra, com una invasió de competències que feia palesa la falta d'entesa constant entre els dos governs.

Els dos decrets objecte de controvèrsia, els relatius a la indústria de guerra i al trasllat a Barcelona de la sala especial per a la persecució del contraban i l'evasió de

66. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 16-17.

67. Metge de professió, Jaume Aiguadé va ser un dels fundadors d'ERC i alcalde de Barcelona per aquesta formació durant la Segona República, època en la qual va intervenir en la ciutat a favor de la formació obrint nous centres educatius. Va ser ministre amb Largo Caballero, sense cartera, i amb Negrín, del gabinet del qual va dimitir per l'assumpte examinat en aquest treball. Vegeu D. IÑIGUEZ i A. E. WILLSON, «La Barcelona d'ERC, 1931-1939. Imatge i patrimoni», *Èbre 38. Revista Internacional de la Guerra Civil (1936-1939)*, núm. 9 (2019), i V. MORERA, *Les «Monografies Mèdiques» (1926-1937): medicina i país*, Alacant, Universitat Miguel Hernández, 2016.

68. Manuel de Irujo va ser un destacat dirigent del PNB, del qual va modernitzar l'organització, i també va ser un gran defensor de l'Estatut d'Euskal Herria durant el primer bienni republicà. Així mateix, Irujo i la seva organització dissentien de les organitzacions socialistes i progressistes republicanes en la qüestió religiosa, fet que va ser un dels motius per a l'absència del partit nacionalista en el Pacte de Sant Sebastià del 1930. Irujo també va impulsar Galeuzka, una plataforma de coordinació d'activitats de Catalunya, Euskadi i Galícia com a mostra de germanor dels «nacionalismos periféricos» de l'Estat. Vegeu J. L. GRANJA, «Manuel Irujo y la II República española (1931-1936)», *Vasconia*, núm. 32 (2002), p. 39-62.

capitals, es van aprovar en el Consell de Ministres celebrat a Barcelona el 16 d'agost i es van publicar en el número 230 de la *Gaceta de la República*, publicat el 18 d'agost de 1938. El relatiu a la indústria de guerra, que és el que va centrar gran part del debat, establia que totes les fàbriques i tallers productors d'armes, municions, pólvores, explosius i artificis de guerra, passaven a formar part de la Subsecretaria d'Armament. S'entenen compresos en aquell decret els tallers i les fàbriques que estiguessin funcionant i també els que estiguessin en construcció o muntant-se.⁶⁹

En el seu discurs, Negrín explicà els fets ocorreguts i va reconèixer que va intentar convèncer personalment Aiguadé per a retenir-lo al Govern. Per a Negrín, la indústria de guerra no havia de ser objecte d'una disputa com aquella perquè no era matèria inclosa en el repartiment de competències, ja que al seu parer ni en la Constitució ni en l'Estatut no hi havia cap precepte sobre aquesta matèria a favor del Govern central o de la Generalitat, per la qual cosa el més convenient era aglutinar la indústria de guerra en un sol comandament:

[...] pero que los servicios de guerra (yo mismo estaba convencido de ello y lo había estado desde hacía mucho tiempo y antes que yo lo había estado también mi predecesor, el señor Prieto) estimaba que era necesario, de alta conveniencia, colocarlos bajo un solo mando y dar una mayor rapidez a estos centros fabriles, que en el fondo no se sostenían más que por un apoyo económico del Gobierno y por el suministro de materias primas y de divisas para la elaboración de productos que el Gobierno Central daba.⁷⁰

Pel que fa a la lletra de la norma, l'article 14 de la Constitució del 1931 estipulava les matèries que eren competència legislativa i executiva exclusiva de l'Estat, i l'article 15, les matèries que eren competència legislativa de l'Estat i competència executiva de la Generalitat. En el seu punt onzè, la Constitució estipulava el següent: «Derecho de expropiación, salvo siempre la facultad del Estado para ejecutar por sí sus

69. Artículo primero.- A partir de la publicación del presente Decreto en la GACETA DE LA REPUBLICA, todas las fábricas y talleres productores de armas, municiones, pólvoras, explosivos y artificios de guerra que todavía no se han incorporado a la órbita de acción y dirección de la Subsecretaría de Armamento, bien pertenezcan en la actualidad a organismos centrales, ya a organismos de la región autónoma y, asimismo, aquellas que habiendo sido instaladas por infinitiva particular de unidades militares, funcionan con independencia, pasarán a formar parte de la expresada Subsecretaría, a cuyo efecto del titular o a éste o persona en quién delegue, se dará cargo de los citados talleres y fábricas. Artículo segundo.- A los efectos de este decreto se entenderá que están comprendidos en él, todos los talleres y fábricas, tanto los que en la actualidad están funcionando, como los que se encuentren en construcción o montaje. Asimismo, se entenderá que el concepto de fábrica o taller comprende edificios, maquinarias, planos y todos los demás efectos indispensables pertenecientes para el normal funcionamiento de la producción.

70. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 18.

obras peculiares».⁷¹ Pel que fa a l'Estatut d'autonomia de Catalunya del 1932, l'article 5 regulava les matèries en les quals la Generalitat tenia la facultat d'execució de la legislació estatal. En el seu punt novè, anunciava: «Dret d'expropiació, salvada sempre la facultat de l'Estat d'executar per si mateix les seves obres peculiars».⁷² Per tant, la interpretació dels dos textos podia ser prou àmplia perquè cadascuna de les parts ho defensés a favor seu, tal com va passar. D'aquesta manera, per a Negrín la seva actuació va ser lleial als principis constitucionals i d'autonomia estatutària, que ja havien estat motiu de disputa al llarg del període republicà, i no va cessar en el transcurs de la guerra malgrat el posicionament lleial del Govern de la Generalitat reconegut pel mateix president del Consell de Ministres. En paraules de Negrín, les dues administracions tenien les millors relacions de cordialitat, ja fos per la necessitat de la guerra i el suport de Catalunya al Govern republicà, ja fos per les relacions històriques:

Y si no existiera por una posición política y por una convicción firme, tendría que haber sido engendrada por el efecto que en nosotros tiene que producir y ha producido la labor que han desempeñado no sólo los partidos políticos en Cataluña, que se han puesto todos, casi todos, como un solo hombre, al lado del Gobierno en esta rebelión, sino más que nada por la ejemplar conducta del pueblo catalán, cuyos sentimientos, cuyas tendencias, cuyas particularidades, siempre, pero ahora después de esta guerra más que nunca, estamos obligados a respetar todos los españoles. Yo lo hago por convicción y por raciocinio, pero lo hago también, después, por un sentimiento profundo y arraigado que no ha surgido después de esta guerra. Así pues, me vi yo privado de la colaboración de dos queridos amigos, el señor Aiguadé y el señor Irujo, que, desde el primer momento, como antes el señor Largo Caballero, han compartido conmigo en el Gobierno instantes duros, difíciles, y han asumido conmigo, muchas veces quizá discrepando de mi criterio, máximas responsabilidades históricas que, a ellos, por haber sabido subordinar su propio criterio y su propia personalidad a una dirección, les honoran, les honrarán.⁷³

D'aquest fragment, crida l'atenció que vincula l'obligació dels espanyols de respectar els sentiments, les particularitats i les tendències del poble català —que ja havien de ser observats prèviament—, al suport inequívoc de quasi tots els partits polítics catalans al Govern de la República, com si l'observança de l'Estatut d'autonomia, una

71. Constitució de la República espanyola del 1931, disponible en línia a: www.congreso.es/docu/constituciones/1931/1931_cd.pdf (última consulta: 6 juliol 2020).

72. Estatut d'autonomia de Catalunya del 1932, disponible en línia a: www.gencat.cat/eapc/revistes/RCDP/Documents_interes/RCDP_41/9_Estatut_1932.pdf (última consulta: 6 juliol 2020).

73. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 19.

norma política de rang superior, i el respecte a les tendències polítiques diferents, que és un element estructural en una democràcia com la defensada per Negrín, depenguesin del suport català al seu Govern. De fet, Negrín en el seu discurs obvia que Francesc Cambó, màxim dirigent de la Lliga Regionalista, va donar suport als sollevats⁷⁴ i que hi va haver catalans a les files rebels.⁷⁵ Per tant, el poble català no va respondre de manera unànime donant suport a la República, si bé podia ser el sentiment majoritari. La qüestió de l'autonomia catalana estigué ben present en el transcurs de la guerra i segons Negrín havia de ser respectada, així com el sentiment nacional del poble català. Es reconeix de manera implícita que el conflicte competencial entre els dos governs li va comportar un trencament dolorós, ja que per al Govern republicà era necessari tenir la col·laboració de la Generalitat, que s'havia posicionat a costat seu des de l'inici de la guerra i que en aquell moment era amfitriona del Govern espanyol. Reconeixent la tasca d'Aiguadé i Irujo en el seu Consell, a qui va definir com dos «queridos amigos», assumí la importància del suport de catalans i bascos a la República. L'enfrontament competencial, malgrat la lleialtat mostrada durant la guerra, era una mostra de les desavinences polítiques de fons entre els governs espanyol i català.

Una vegada explicada aquesta qüestió, que, com es veurà, va tenir una rellevància especial en aquelles corts, el discurs de Negrín continuà abordant altres punts d'interès, com ara l'oportunitat de la pena de mort,⁷⁶ la reorganització social i econòmica de l'Estat i l'abastiment de matèries primeres i d'alimentació, però també reconegué grans pèrdues a causa dels bombardeigs i l'afectació que tenia per a l'economia productiva aquella situació, que comportava un gran patiment a la població, en especial als nens i les nenes que ja havien estat evacuats.

A continuació posà èmfasi en la política internacional. Per a la Societat de Nacions, l'objecte central de les seves preocupacions era la situació de l'Estat espanyol i l'ocupació d'Àustria i Txecoslovàquia aquell mateix 1938 per part de l'exèrcit nazi. Considerant els esdeveniments que s'estaven succeint arreu d'Europa, Negrín defensava que el seu Govern era un baluard de la llibertat i que la guerra d'Espanya no era només una qüestió interna, sinó que afectava a tot el món, i lamentava la incomprensió de les democràcies occidentals envers la República.⁷⁷ Negrín explicà que

74. B. de RIQUER, «Francesc Cambó ante el régimen de Franco: el intento de reconstruir la Lliga Catalana (1944-1947)», *Historia Contemporánea*, núm. 13-14 (1996), p. 289.

75. A. MANENT, *De 1936 a 1975: estudis sobre la guerra civil i el franquisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 5.

76. La convicció de Negrín sobre la conveniència de la pena de mort no era nova, ja que entenia que formava part de la «violència legítima del Estado». El 1932 va lamentar que la República no executés els instigadors del cop d'estat fallit, capitanat per Sanjurjo, qui havia estat també instigador del cop d'estat del 1936 i morí poc després. H. GRAHAM, «Guerra, modernidad y reforma: Juan Negrín en la jefatura del Gobierno (1937-1939)», *Historia Contemporánea*, núm. 17 (1998), p. 436.

77. F. VILCHES DE FRUTOS, «Matilde de la Torre (1864-1946) y las Cortes Republicanas», p. 457.

hi va haver intents de mediació amb el que anomenà «ejército rebelde»,⁷⁸ amb la resposta negativa d'aquest, i criticà la passivitat del Comitè de No-Intervenció davant aquesta circumstància, el qual entenia que la qüestió ja estava quasi «liquidada» i que el Govern republicà es rendiria.

En aquest punt explicà la proposta presentada davant la Societat de Nacions per a retirar «absolutamente todos» els voluntaris estrangers, inclús els nacionalitzats espanyols, que van lluitar al costat de l'Exèrcit Popular, els brigadistes internacionals. Negrín explicà la proposta presentada davant aquell organisme internacional per a la designació d'una comissió internacional amb àmplies facultats per a controlar i fiscalitzar la retirada efectiva dels voluntaris, cosa que permetia comprovar la bona fe del Govern espanyol. Aquesta proposta va ser acceptada per les Corts i va implicar la fi de la tasca dels brigadistes a la Guerra Civil, els quals van ser acomiadats en un acte a l'avinguda Diagonal de Barcelona el 28 d'octubre.⁷⁹ Així mateix, el president adreçà unes paraules d'agraïment als voluntaris que es van unir al bàndol republicà:

Yo no puedo dejar pasar en estos instantes, sin señalar aquí la deuda de eterno agradecimiento que España ha contraído con esos auténticos voluntarios que iban viniendo espontáneamente a nuestra tierra a ofrendar su sangre, a ofrendar su vida muchos de ellos en defensa de una causa que consideraban justa, por principios ideológicos muy diversos, muy variados, muchos de ellos por puro patriotismo, bastantes por pura simpatía y afecto a España, lo que ha significado y representa la acción de los voluntarios extranjeros en la lucha española en algunos momentos más difíciles de nuestra guerra.⁸⁰

Amb aquestes paraules es donava per conclosa la participació dels brigadistes a la Guerra Civil espanyola i es reconeixia que el seu paper havia estat molt rellevant. Com es veurà més endavant, aquella mateixa matinada la Societat de Nacions va re-soldre acceptar la petició de Negrín i es va procedir a retirar els brigadistes de la línia de combat, fet que va deixar l'Exèrcit Popular amb menys força.

78. La divisió territorial de l'abril del 1938, així com el cansament i el descontentament popular pels anys de guerra que ja havien passat, van ser un punt d'inflexió en la disputa entre els defensors de la resistència, com Negrín i el PSOE, i els que volien firmar la pau amb Franco. Una oferta de pau que, tal com va explicar Negrín en aquella sessió, es va oferir a partir dels anomenats «Trece puntos de Negrín» i que l'exèrcit sollevat no va acceptar. Vegeu H. GRAHAM, «War, modernity and reform: the premiership of Juan Negrín 1937-1939», a P. PRESTON i A. L. MAKENZIE (ed.), *The Republic besieged. Civil War in Spain 1936-1939*, Edimburg, Edinburgh University Press, 1996, p. 195.

79. *Cataluña en la Guerra Civil Española*, p. 307.

80. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p.22.

Negrín va continuar la seva intervenció criticant els bombardeigs italians i alemanys, que ocasionaven l'horror de la població i la destrucció de monuments i edificis històrics, els quals digué Negrín que no importaven als combatents estrangers. En la solemnitat del repàs de la situació bèl·lica va detallar els fets ocorreguts a Llevant i a l'ofensiva de l'Ebre, i va demanar un homenatge de la cambra als soldats desplaçats allà.⁸¹ Per acabar, va defensar que la guerra encara es podia guanyar, malgrat reconèixer la superioritat material de l'enemic, amb el qual s'havia intentat una mediació que no va obtenir la resposta esperada. Defensà la preeminència d'un país lliure amb ciutadans de diferents ideologies que critiquessin i fiscalitzessin l'acció governamental i feu una crida als espanyols «del otro bando» invocant el seu patriotisme. Va fer una crida a la unitat d'Espanya i al debat polític exclouent-ne la monarquia:

¿Hasta cuándo y hasta donde tiene que durar esto? ¿No os dais cuenta de que estáis sacrificando y estáis destrozando completamente a España? Pactos, arreglos, componendas, no. Pero os ofrecemos una legalidad que está definida en los Trece Puntos de fines de guerra del Gobierno.⁸² ¿Es que hay aquí algún punto que no puedan suscribir los españoles que se sientan españoles por encima de todo y que quieran convivir con los demás, aunque piensen de distinta manera y discrepen de ellos?⁸³

La crida a la mediació i la pau és inequívoca, i Negrín fa una declaració solemne de convivència per a aturar el sacrifici i la destrossa d'Espanya. Les paraules usades en aquest fragment traspuen derrotisme davant del futur que esperava al país: trencat físicament pels bombardeigs i els efectes de la guerra i amb una població dividida se-

81. Actualment existeix molta bibliografia sobre la batalla de l'Ebre i la participació de l'anomenada Lleva del Biberó. Tanmateix, destaquem l'anàlisi de la funció estratègica militar dels comandaments que es fa a F. X. HERNÁNDEZ i X. RUBIO, «La batalla de l'Ebre. Complexitat i co-evolució», *Ebre 38: Revista Internacional de la Guerra Civil, 1936-1939*, núm. 7 (2017), p. 189-192.

82. L'entrada de Negrín al Govern va implicar l'aprovació dels «Trece puntos», una proclama del Govern del Front Popular dels principis que eren irrenunciables per a assolir la pau amb l'exèrcit so llevat. Aquests principis eren la independència d'Espanya, l'alliberament de militars estrangers invasors, el reconeixement d'una república democràtica amb un govern amb plena autoritat, l'execució d'un plebiscit amb la finalitat de determinar l'estructuració jurídica i social de la República Espanyola, l'establiment d'una consciència ciutadana garantida per l'Estat, l'obtenció de plenes garanties de la propietat legítima i la protecció del proletariat, l'assoliment de la democràcia camperola i alhora la liquidació de la propietat semifeudal, l'elaboració d'una legislació social garant dels drets del proletariat, la millora cultural, física i moral de la raça, la constitució d'un exèrcit al servei de la nació al marge d'influències polítiques i sindicals, la renúncia a la guerra com a instrument de política internacional i l'oferiment d'una àmplia amnistia per a tots (traducció de l'autora). Vegeu R. C. TORRES, «Negrín tenía razón. Reflexiones sobre el planteamiento bélico del doctor», *Ebre 38. Revista Internacional de la Guerra Civil (1936-1939)*, núm. 7 (2017), p. 120.

83. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 26.

gons la seva manera de pensar. Negrín defensà que el seu socialisme universalista no era incompatible amb el seu profund sentiment espanyol i va reconèixer, també, que el Govern era conscient que havia de corregir errors comesos en el passat. Tancà el seu discurs manifestant la seva creença en el futur d'Espanya i la necessitat de reconciliació. Acabà el discurs entre aplaudiments.

Finalitzada la intervenció de Negrín, el president del Congrés anuncià el debat relatiu a aquesta intervenció i donà la paraula a Dolores Ibárruri, qui va intervenir en nom de la minoria comunista i el Partit Socialista Unificat. Inicià el seu discurs alabant la intervenció de Negrín, manifestant la confiança i solidaritat amb el Govern de la República i sumant-se a l'homenatge als brigadistes internacionals. Ibárruri, excusant la necessària discreció de Negrín per la seva posició de president del Consell de Ministres, feu una crua crítica de les decisions preses per la Societat de Nacions per les seves conseqüències per a Espanya, Àustria i Txecoslovàquia.

[...] nosotros, que no tenemos las responsabilidades del señor Presidente del Consejo de Ministros, debemos decir, para vergüenza de las democracias, que no es tanto como consecuencia de la fortaleza del fascismo por lo que hoy se ven los pueblos de Europa desamparados, sino a causa de la cobardía de las democracias, y sentimos el rubor de que los pueblos más llamados a defender los principios democráticos, sean los que claudican ante la audacia del fascismo; pero, al mismo tiempo, sentimos este rubor como demócratas, sentimos también el orgullo de ser españoles, porque España es, en el transcurso de dos años y medio de guerra, el pueblo que va señalando el camino a las democracias: es España quién va diciendo a todos los pueblos cuál es el camino que conduce a detener los avances del fascismo, cuál es el camino que puede salvar la paz, que puede salvar el futuro de Europa.⁸⁴

Per a Ibárruri, les decisions de la Societat de Nacions eren vergonyoses i la garantia de la pau i l'aturada de l'avenç del feixisme era la resistència i la lluita que s'estava duent a terme a Espanya. Reconegué l'esforç dels soldats i del poble seguint la consigna de Negrín «resistir es vencer». Descrigué la resistència al front i a la rereguarda com a exemplar, suportant tot tipus de penúries i fam, però reclamà que aquesta resistència tingués resultats: la desfeta de l'exèrcit i la rereguarda enemigues i la presa d'algunes mesures com ara l'aprofitament de tots els recursos del país, cosa que ja havia plantejat el Partit Comunista en alguns mítings. Defensà que, d'aquesta manera, es podria coordinar el subministrament d'aliments i articles de primera necessitat tant a l'exèrcit com a la rereguarda, ja que el problema no era la falta de productes, sinó la d'acció conjunta. Donà suport a les paraules de Negrín sobre la

84. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 29.

possibilitat de guanyar la guerra i la reclamació d'unitat del Front Popular, i saludà les declaracions sobre Catalunya reconeixent l'anhel dels catalans per «ser comprendidos» i que els conflictes entre Catalunya i Espanya havien d'acabar «de una vez para siempre». Per acabar, s'uní a l'homenatge als soldats que havien perdut la vida al front amb el convenciment que podien guanyar la guerra i donant suport i col·laboració a les actuacions del Govern.

A continuació intervingué Miquel Santaló,⁸⁵ d'Esquerra Republicana de Catalunya. En el seu parlament, Santaló expressà, en nom del Grup Parlamentari de la Minoria Catalana, el desig de continuar lluitant per la independència i la llibertat humana. Igualment, rendí homenatge a l'Exèrcit Popular, respecte al qual expressà que hi havia una gran proporció de soldats catalans, i va manifestar la seva solidaritat amb la rereguarda. En relació amb la dimissió d'Aiguadé del Govern republicà, Santaló va explicar que no es va esdevenir per l'aprovació dels tres decrets explicats per Negrín durant la seva intervenció, sinó per conflictes polítics previs no resolts entre les parts i que van comportar les reserves del Grup Parlamentari de la Minoria Catalana:

Ya he dicho antes que esta, precisamente, es una de las diferencias de principio existente. Cataluña, desgraciadamente, fue incomprendida durante los tiempos de la Monarquía, ha sido mucho más comprendida en la República, y Cataluña sabe agradecer perfectamente lo que en justicia ha hecho la República por ella. Pero hay algo, señor presidente, que no está en esto de decir si se ha cumplido o no, fría-mente, el artículo número tantos de la Constitución u otro artículo del Estatuto; no, S.S., señor presidente, se ha referido muy brillantemente al poder formidable del sentimiento. Yo no creo, me permitirá el señor presidente, que no crea en la situación no política de S.S. Probablemente obedecerá esta creencia a la diferencia astronómica entre la extraordinaria habilidad, inteligencia y competencia de su S.S. y la modestia e incompetencia mía. No se trata, repito, de si se ha cumplido el artículo tantos o cuantos: es un problema de buena voluntad, que se traduzca en no herir sensibilidades y en procurar la solución de las cuestiones a base de previo acuerdo por parte de quienes tienen el peso de la dirección y de la responsabilidad

85. Miquel Santaló, mestre i geògraf, va ser un polític molt rellevant d'ERC. Membre fundador del partit, va ocupar diferents càrrecs institucionals com a diputat de la Mancomunitat de Catalunya just abans del cop d'estat de Primo de Rivera, motiu pel qual els va poder exercir durant poc temps: alcalde de Girona, conseller primer de la Generalitat de Catalunya i diputat de les Corts republicanes. Va succeir Lluís Companys en la direcció del Grup Parlamentari de la Minoria Catalana i va implicar-se en la governabilitat de l'Estat per a consolidar, allora, l'autonomisme d'esquerres i el bon funcionament de la Segona República. Vegeu X. CARMANIU, *El pensament polític de Miquel Santaló Parvoirell a través dels seus textos (1919-1939)*, Girona, Universitat de Girona, 2017, disponible en línia a <http://hdl.handle.net/10803/456684> (última consulta: 7 juliol 2020), i A. GONZÁLEZ, «La minoría catalana en las Cortes Constituyentes (1931-1933)», *Ayer*, núm. 56 (2004), p. 224.

de aquellas facultades que les concede el Estatuto y, al mismo tiempo, la Constitución de la República.⁸⁶

Santaló matisà les afirmacions de Negrín sobre l'origen del conflicte entre les forces catalanes i espanyoles, per bé que va reivindicar que venien de lluny i que no es tractava d'incompliments legals concrets, però també reconegué que la República havia estat més comprensiva amb els desitjos i la política catalanes que no pas la monarquia. Santaló va recordar que algunes de les reivindicacions no complertes, que comportaven les reserves del seu grup parlamentari, eren la unitat de l'Èxercit, la solució als problemes d'abastiment i la garantia del respecte dels drets individuals malgrat la situació de guerra. Per acabar, fent balanç dels perjudicis i elogis al Govern, manifestà el seu mandat exprés de reiterar el suport a la República perquè aquesta tirés endavant per a defensar no només la llibertat nacional, sinó també la nova vida lliure dels pobles del món.

En la intervenció del diputat gironí es pot entreveure que l'anàlisi del conflicte entre els dos governs transcendia la lletra de la Carta Magna i de l'Estatut d'autonomia, i incidia en la desavinença política i la manca de tacte, lleialtat i sensibilitat a l'hora d'arribar a acords entre les dues administracions, cosa que entenia que des del Govern espanyol no s'havia fet correctament atès que no s'havia respectat la sensibilitat del Govern català.

A continuació intervingué Manuel Torres Campaña,⁸⁷ del Partit Republicà Radical, qui en la seva intervenció reiterà l'adhesió i la col·laboració lleial amb el Govern amb l'acció conjunta de tots els grups que formaven el bloc antifeixista. Feu una crida a la unitat del Front Popular, deixant de banda partidismes, per a col·laborar de manera lleial i constant. Igualment, va fer una crida a la desaparició de les discrepàncies entre els governs central i català, entre d'altres, va retraure a Santaló les seves paraules sobre les reserves, en plena guerra, d'Esquerra Republicana de Catalunya i va demanar la represa dels contactes per tal d'assolir la compenetració i coordinació necessàries.

Va seguir aquesta breu intervenció el parlament de Manuel de Irujo en nom de la Minoria Basca. Anuncià el vot favorable del seu grup parlamentari, el qual va recordar que ja havia donat suport lleial al Govern de la República abans del cop d'estat del 1936.

86. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 32.

87. Torres Campaña va ser un polític madrileny maçó i membre del Partit Republicà Radical. Després de la Guerra Civil va emigrar a Amèrica. També va ser ministre del Govern republicà a l'exili format el 1945, presidit per José Grial. Vegeu M. SEGÚN-ALONSO, «La influencia de la masonería madrileña en la política de la Segunda República Española (1931-1939)», *Revista de Estudios Históricos de la Masonería Latinoamericana y Caribeña*, vol. 6, núm. 2 (2015), i M. J. PELÁEZ, «Jornadas sobre Juristas Andaluces en la Segunda República (Facultad de Derecho de Granada, 18 y 19 de abril de 2007)», *Revista de Estudios Histórico-Jurídicos*, núm. 29 (2007).

Va recordar Gernika, el poble basc i, especialment, els capellans perseguits i assassinats, i va posar èmfasi en el seu suport a la democràcia republicana i la solidaritat amb Catalunya arran de la crisi que va comportar la seva sortida i la d'Aiguadé del Govern. Reconegué la iniciativa de la República per a dialogar amb catalans i bascos, diàleg que, fent referència a la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes (CEDA), una part no va saber portar a terme, ja que en aquell moment estaven combatent la República des de l'altra banda de la trinxera. Va defensar la política separatista contra la dictadura i la monarquia perquè aquestes feien «monòlogos», no dialogaven. Va retreure al Govern de Negrín haver aprovat els tres decrets esmentats en altres intervencions, que no van respectar, al seu parer, el pacte del 17 de febrer de 1937 sobre la necessitat de diàleg entre el Govern republicà i la Generalitat. El text d'aquell acord, tal com recordava Irujo mateix, deia el següent: «En todos los problemas que surjan entre la República y la Generalidad se dialogará, se llamará a capítulo, se hablará sobre ellos».⁸⁸

Per a Irujo, aquell pacte s'havia de complir malgrat estar en guerra. Va argumentar que era més important el diàleg, que ell mateix havia practicat com a ministre de Justícia, que no pas les declaracions benintencionades i grandiloqüents, i també la necessitat de respecte de les particularitats culturals i nacionals de Catalunya i Euskadi. Reclamà que no es fes política sobre Catalunya sense dialogar amb la Generalitat i demanà que es poguessin obrir les esglésies per a la pràctica religiosa dels que eren cristians i catòlics. Va respondre a les paraules de Negrín sobre la pena de mort: exposà que cap sentència que fos injusta es podia admetre en dret i que ells no podien admetre cap «género de ejemplaridad» que no es basés en la justícia, per bé que Negrín defensà, en la seva intervenció, que la pena de mort podia ser exemplar. Donà suport, doncs, a la suspensió de les execucions de la pena capital que Negrín proposava en el seu discurs. Feu un repàs dels assumptes de l'abastiment, la reorganització de l'Exèrcit i la política internacional, i criticà la gestió del Govern en els primers punts i el felicità en el darrer.

A continuació intervingué Manuel Portela Valladares,⁸⁹ liberal, qui manifestà el suport del seu grup al president del Consell de Ministres. En la seva intervenció va elogiar la unitat de catalans i bascos amb el Govern, als qui va retreure haver estat un

88. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 35.

89. Portela Valladares va ser un polític gallec que va transitar entre la ideologia monàrquica i el republicanisme, però per sobre de tot era liberal i agrarista. Va ocupar diferents càrrecs durant la Restauració i la Segona República, com el de governador general de Catalunya i el de president del Consell de Ministres el febrer del 1936, entre molts d'altres. El 1932, en ocasió de l'aprovació de l'Estatut d'autonomia de Catalunya, es va significar a favor de l'aprovació d'un estatut per a Galícia perquè entenia que era necessari per a resoldre els problemes propis del territori. Va formar part de les formacions polítiques Lliga Agrària d'Acció Gallega, Partit Demòcrata, Partit Liberal i Partit del Centre Democràtic, i va morir exiliat a França el 1952. Vegeu P. MERA, *Monárquico, republicano, liberal. Biografía política de Manuel Portela Valladares*, Madrid, Universidad Complutense de Madrid, 2016.

impediment de la vida de l'Estat, i elogià, també, la política governativa per a guanyar la guerra: al seu parer, la unitat era important per a salvar la República i la llibertat, i tenia el convenciment, també, que la guerra es podia guanyar. Tot seguit intervingué Emilio Palomo,⁹⁰ d'Izquierda Republicana, qui manifestà el suport del seu grup al Govern del qual formaven part i elogià el debat que s'esdevenia en aquella sessió. Després de repassar els assumptes ja exposats en intervencions anteriors, com l'abastiment o l'Exèrcit, demanà el següent: «Izquierda Republicana quiere que se arbitren los recursos legales suficientes para que el contacto de los Diputados con el Gobierno y la nación, con sus órganos representativos y constitucionales, tenga una eficacia y un vigor constantes».⁹¹ D'altra banda, va definir la petició efectuada per Negrín a la Societat de Nacions per a la retirada dels voluntaris internacionals, com un gest genuïnament espanyol.

Seguí en l'ordre d'intervencions Ramon Lamonedada,⁹² del PSOE, qui anuncià el suport del seu grup al Govern de la República i va fer una referència a la sessió celebrada a Montserrat, de la qual, digué, entenia que hi havia diverses qüestions sobre les quals s'hauria de reflexionar. Així, feu referència a l'inici de la guerra i criticà la manca de vigilància de les institucions, motiu pel qual digué que «muchos españoles tengan hoy que llorar como mujeres lo que no supieron defender como hombres».^{93,94} En relació amb la qüestió nacional, reivindicà que els socialistes no eren obstacle per al diàleg i animà el Govern a mantenir el respecte, la camaraderia i el contacte cordial amb Catalunya i el País Basc, sempre que ho consentís la situació de guerra, s'emmarqués dins de la Constitució i no significués privilegis per a ningú.

90. Polític i periodista, va tenir diferents càrrecs durant la Segona República, com ara el de governador civil de Madrid, el de diputat per Toledo i el de ministre de Comunicacions. Va exiliar-se a Mèxic, on va formar part de la Junta d'Auxili als Republicans Espanyols (JARE), presidida per Indalecio Prieto. En triomfar la revolució castrista, va marxar a Cuba. Informació disponible en línia extreta de: <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/130800> (última consulta: 7 juliol 2020).

91. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 39.

92. Ramon Lamonedada, tipògraf de professió, va ser secretari general del PSOE entre el 1938 i el 1942 i dirigent del PCE durant els anys vint. Es va exiliar a Mèxic i el 1946 va ser expulsat del seu partit per no acatar les ordres de la direcció sobre la dissolució de les delegacions executives americanes del PSOE. Vegeu A. MATEOS, «Ramón Lamonedada, un marxista revolucionario en la Secretaría General del PSOE, 1936-1942», *Historia del Presente*, núm. 19 (2012), p. 143-144.

93. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 40.

94. No podem deixar de fer un comentari sobre aquesta expressió, la qual, malgrat que és una frase feta usada popularment encara en els nostres dies, és sexista. En aquest sentit, entenem que l'ús d'expressions d'aquestes característiques en una institució com el Congrés dels Diputats no és afortunat.

Després de la intervenció de Lamonedá, Negrín va demanar la suspensió de la sessió perquè el Consell de Ministres pogués deliberar, petició que va ser concedida pel president de les Corts. Tot i que en l'acta de la sessió no hi consta, del resum d'aquella sessió que va fer Matilde de la Torre es desprèn que el president va tenir la intenció de dimitir del seu càrrec davant les crítiques que havia rebut i la tebiesa dels vots de confiança confirmats durant la sessió pels diferents portaveus.⁹⁵ La dimissió, però, no es va consumir. La sessió es va reprendre a un quart de dotze de la nit amb la intervenció de Negrín. El president manifestà que no acceptaria vots de confiança condicionats i amb reserves, perquè entenia que no eren un suport lleial i sincer, sinó un llast. Va continuar defensant la seva posició respecte a l'aplicació de la pena de mort, amb l'argument següent:

Yo no lo puedo considerar como un acto de justicia; pero, aun no considerando, sé que hay determinados delitos y en determinados momentos que es preciso, aun contradiciéndose uno en su propia carne y en su propio sentimiento, castigar con la pena o infringir este castigo si un Estado quiere subsistir. Esto es lo que yo he dicho, que es una cosa muy distinta de lo otro.⁹⁶

En relació amb els governs autonòmics, defensà que la seva relació de franquesa era el que ell entenia per cordialitat, així com el consens i la coparticipació en els sentiments, responent sempre a les seves responsabilitats governamentals. Defensà, també, que la qüestió de l'expropiació de les indústries de guerra era una discussió heretada del seu predecessor com a ministre de Guerra, Indalecio Prieto, i que el Govern català n'estava al corrent. A més a més, va explicitar que aquell decret era una necessitat objectiva, si bé reconeixia que els decrets objecte de disputa s'extralimitaven: «[...] yo me he negado en absoluto a injerirme en ninguno de los asuntos específicos de la Generalidad y nunca he consultado ni he dicho que me vengan a preguntar sobre asuntos de su incumbencia, y me he encontrado con la sorpresa de Decretos que a todas luces eran extralimitaciones».⁹⁷ Així mateix, defensà que, malgrat la voluntat de diàleg, no volia coartar l'acció dels governs autonòmics ni veure limitada la seva actuació per aquests.

Va defensar la formació de l'Exèrcit Popular, herència dels seus predecessors i construït a partir de la col·laboració de les diferents organitzacions i sindicats, per bé que va ser precisament una part de l'Exèrcit la que es va solleva contra la República.

95. F. VILCHES DE FRUTOS, «Matilde de la Torre (1864-1946) y las Cortes Republicanas», p. 460.

96. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 43.

97. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 44.

Així doncs, va argumentar que el que hi havia en aquell moment s'assemblava força a un exèrcit, construït amb l'esforç col·lectiu i fetes les depuracions que s'havien estimat necessàries. Va finalitzar la seva intervenció reiterant la qüestió dels vots condicionats, que insistia que preferia que fossin clars i inequívocs. En aquest sentit, Indalecio Prieto en la seva intervenció qualificà aquesta exigència de Negrín, tot i ser legítima, com a falta d'experiència parlamentària i mostra d'una ambició excessiva, ja que la discrepància política va generar una crisi i la sortida de dos membres del Govern (Aiguadé i Irujo). Prieto entenia que les formacions que havien sortit del Govern no podien donar un vot incondicional —si no, tornarien a formar part del Consell de Ministres— i qualificà els arguments de les formacions que encara en formaven part com a falta d'unitat governamental. Per acabar, aconsellà a Negrín que acceptés els vots encara que fos amb restriccions. Aquella intervenció de Prieto va ser descrita per Matilde de la Torre com un exemple de la crispació que es vivia en el si de la minoria socialista.⁹⁸ Tot seguit va intervenir Miquel Santaló, qui explicità que les seves reserves naixien de la gestió política en relació amb la interpretació de l'Estatut d'autonomia i la Constitució, conflicte explicat anteriorment, però digué que el seu suport al Govern era incondicional.

Al seu torn, el diputat d'Izquierda Republicana, Palomo, aclarí que les observacions realitzades al Govern sobre el subministrament no exclouen del suport incondicional el seu grup parlamentari i estimà que la seva crítica era molt semblant a la realitzada per Ibárruri. Per acabar, el diputat Trabal, com a català que era va manifestar que «el pueblo de Cataluña se halla perfectamente identificado con la política de resistencia, de organización militar, de democracia y de sentido hondamente español que el Gobierno, presidido por el doctor Negrín, ha venido y viene realizando».⁹⁹ Fent al·lusió a la importància i el sentiment de la tradició catalana que li despertaven els murs del monestir de Sant Cugat, defensà l'actuació de Negrín en relació amb el poble català respectant la Constitució i l'Estatut, i exposà que el possible oferiment de supressió del text estatutari que algú realitzés, era una negació de la pàtria catalana.

Finalment es va votar l'acord de la cambra, que quedà redactat de la manera següent:

Las Cortes toman nota de las palabras del jefe del Gobierno, expresan su conformidad con la labor que el Gobierno del Frente Popular ha realizado durante el interregno parlamentario en función del voto que le fue concedido el pasado primero de Febrero, le felicita por su política de autoridad y resistencia a la invasión

98. F. VILCHES DE FRUTOS, «Matilde de la Torre (1864-1946) y las Cortes Republicanas», p. 461.

99. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 47.

extranjera, por la gloriosa batalla del Ebro y la heroica lucha en todos los frentes y por la dignidad con que se produce ante el Mundo y acuerdan ratificarle su confianza.

Pins del Vallés, a 30 de septiembre de 1938.¹⁰⁰

Com es pot comprovar, la ubicació de l'acord inclou «Pins del Vallés», tot i que en algunes intervencions els diputats es van referir a la població com a «Sant Cugat». Finalment, l'acord va ser defensat per Mariano Joven,¹⁰¹ del Partit Republicà Radical Socialista. En el seu discurs feu una crida a la unitat per la gravetat del moment, en el qual el Govern necessitava una assistència «leal y desinteresada», amb independència, recordant els discursos d'alguns diputats, de la manca de subministrament de productes en alguns punts de la geografia. Acabà amb un discurs emocionant en què recordà l'Exèrcit, els homes caiguts en combat i els que patien a la rereguarda, dels quals va dir que, en compliment de la consigna de Negrín, resistien. Finalment, l'acord va ser aprovat per aclamació.

En aquella sessió quedaren aprovats els dictàmens per a la concessió d'una pensió a la família d'Àngel Pestaña¹⁰² i la convalidació dels decrets publicats per la presidència del Consell de Ministres i altres departaments ministerials, donant-los rang de llei.¹⁰³ S'aixecà la sessió a les vint-i-tres hores i cinquanta-cinc minuts de la nit.

L'activitat política seguí el dia següent, l'1 d'octubre. El Parlament de Catalunya es va reunir i escollí Josep Irla, d'Esquerra Republicana de Catalunya, com a president de la cambra. Les Corts republicanes, reunides aquell dia al Saló Modernista de la Caixa d'Estalvis de Sabadell, aprovaren els pressupostos generals de l'Estat per a l'any 1939, així com els dictàmens de regulació de la intervenció de l'Estat en l'explotació

100. *Congrés dels Diputats*, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938, p. 48.

101. Polític aragonès i mestre de professió. Va ser membre del Partit Republicà Autònom Aragonès, del qual va marxar en fundar-se el Partit Republicà Radical Socialista. Va ser escollit diputat per Saragossa el 1936 i va ocupar diferents càrrecs durant la Segona República. Ja a l'exili, va col·laborar per a rescatar els espanyols dels camps de concentració i va marxar a Mèxic, on va morir. Informació disponible en línia extreta de: <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/123631> (última consulta: 8 juliol 2020).

102. La norma es publica a la *Gaceta de la República*, núm. 322 (18 novembre 1938), p. 620-621.

103. Aquesta convalidació es publica en format d'annex a la *Gaceta de la República*, núm. 322 (18 novembre 1938), p. 613-620. Entre els decrets convalidats es troba el de creació a Barcelona de la Sala Especial per a la Persecució dels Delictes de Contraban i Evasió de Capitals, que havia estat objecte de controvèrsia entre els governs espanyol i català. El contingut dels decrets convalidats és divers, per bé que l'eix central és, indubtablement, la situació bèl·lica que es vivia. Per exemple, es convalida el decret de declaració de zona de guerra de tots els ports, amb les conseqüències que se'n derivaven, aprovat el 16 d'agost d'aquell any. Un altre decret que té un interès especial en les actuacions de l'exèrcit sollevat és el del 26 de març de 1938, pel qual es declara il·legal el comerç d'antiguitats i obres d'art. Considerant la vigència d'aquesta norma i la dualitat legislativa territorial apuntada anteriorment, podria ser interessant la investigació sobre la comissió d'un delictes per part de les autoritats franquistes que van confiscar antiguitats i obres d'art a persones afins a la República.

del Banc Exterior d'Espanya, i establiren determinats recàrrecs i modificacions sobre diferents contribucions i impostos en vigor i en crearen altres de nous.¹⁰⁴ Per acabar, a causa de les circumstàncies de la guerra, també s'aprovà la suspensió de les sessions del Congrés dels Diputats.¹⁰⁵ La matinada d'aquell 1 d'octubre la Societat de Nacions aprovà la petició de Negrín de retirar les Brigades Internacionals,¹⁰⁶ que ell havia defensat en la sessió celebrada a Pins del Vallès el dia anterior.

L'última sessió de les Corts republicanes abans de creuar la frontera cap a França es va celebrar l'1 de febrer de 1939 al castell de Figueres. En aquella sessió, quan Barcelona havia caigut uns dies abans en mans de l'exèrcit sollevat, l'ambient s'impregnà dels aires de guerra malgrat la insistència de Negrín a buscar la pau. En el seu discurs, el president del Consell de Ministres argumentà que amb la pau no només s'havia de salvar Espanya, sinó també els països que l'ajudaven, atès que la Segona Guerra Mundial cada vegada era més a prop. El contingut d'aquella sessió va tenir lloc entre declaracions polítiques de diferents grups parlamentaris que cridaven a la resistència i homenatjaven l'Exèrcit i la rereguarda, car eren conscients que el moment viscut era fatídic. A més a més, es va criticar la presència de Hitler i Mussolini a la guerra, amb la creença que disposarien del territori i els béns de producció espanyola. Pel que fa a la minoria comunista, va cridar a la resistència al territori i no a França, on es desplaçava el Govern republicà. La solemnitat de la sessió, l'última en territori espanyol, es va concloure amb unes paraules del president de les Corts:

Señores Diputados, nuevamente vamos a separarnos. No quiero añadir una sola palabra a las aquí pronunciadas por el Jefe del Gobierno y por los distintos señores Diputados representantes de las minorías. De la misma manera que hasta ahora el Parlamento ha cumplido su deber, lo cumplirá en el futuro, coadyuvando a la obra heroica y patriótica que en las trincheras realiza el Ejército para la salvación de la República Española. A la sesión próxima se avisará como de costumbre.¹⁰⁷

Aquella va ser l'última sessió celebrada abans de creuar la frontera. La que la va seguir es va celebrar el 10 de gener de 1945 a Ciutat de Mèxic. La trajectòria de les institucions republicanes traçava un camí fins aleshores inèdit: la marxa completa del sistema institucional d'un estat, que incloïa la presidència de la República, el Govern, les Corts i els governs de les autonomies catalana i basca, així com membres de partits

104. *Congrés dels Diputats*, núm. 68, extracte oficial de la sessió celebrada l'1 de octubre de 1938, p. 4.

105. *Congrés dels Diputats*, núm. 68, extracte oficial de la sessió celebrada l'1 de octubre de 1938, p. 5.

106. *Cataluña en la Guerra Civil Española*, p. 304.

107. *Congrés dels Diputats*, núm. 69, extracte oficial de la sessió celebrada el 2 de febrer de 1939, p. 14.

polítics, sindicats i associacions.¹⁰⁸ Unes institucions que es van mantenir vives a l'exili amb la legitimitat política d'haver estat unes institucions escollides a les urnes derrotades per les armes, amb la participació de conjugacions de la política internacional: aliances de l'exèrcit colpista amb l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista, el suport de Mèxic i l'URSS a la República i l'intent de no-intervenció de França i Anglaterra. Una suposada neutralitat que el 27 de febrer de 1939 es va inclinar per reconèixer la legitimitat del govern franquista.¹⁰⁹ L'1 d'abril Franco va dictar l'últim comunicat de guerra, en el qual la donava per finalitzada i instaurava el «Nuevo Estado» a tot el territori.

5. LA PREMSA EXPLICA LA REUNIÓ AL MONESTIR DE SANT CUGAT

La sessió parlamentària celebrada al monestir anomenat aleshores de Pins del Vallès va ser explicada a la premsa. Els diaris que van explicar la reunió van ser l'*ABC*, de Madrid, i *La Vanguardia*, *El Diluvio*, *La Humanitat* i *La Publicitat*, de Barcelona.

Pel que fa al diari *ABC*, que en aquell moment duia el subtítol *Diario al Servicio de la Democracia*, va titular la crònica «La normalidad constitucional. El Parlamento de la República se reunió ayer en el histórico Monasterio de Sant Cugat del Vallés» i posava el focus d'importància en el vot de confiança unànime al Govern.¹¹⁰ A l'inici de la crònica es feia una descripció del monestir i s'explicava que es va construir entre els segles XI i XIV en l'estil romànic propi de l'època de transició cap al gòtic (un dels elements més característics de l'edifici és l'imponent rosetó) i que en aquell emplaçament ja s'hi havien reunit les Corts en l'època de Martí I l'Humà, en la d'Alfons IX i en el regnat de Felip II. Finalitzant la descripció, s'explicava que les naus de l'edifici monacal estaven cobertes per tapissos del patrimoni nacional. A continuació, la crònica feia una descripció exhaustiva de l'acte parlamentari, explicava l'aprovació de l'atorgament de diferents pensions, entre les quals hi havia la concedida a la filla i la vídua d'Àngel Pestaña, i tot seguit reportava el discurs del president del Consell de Ministres, el Dr. Juan Negrín, del qual destacava diferents fragments sobre les matèries tractades: la feina parlamentària del Govern, les dues últimes crisis i les funcions dels governs autònoms, en clara referència a les dimissions dels ministres Aiguadé i Irujo, i el paper d'Espanya en l'escena internacional, entre d'altres.

En la segona pàgina de la crònica s'explicava l'aprovació per aclamació de la proposició de confiança al Govern. Fora de la crònica de la sessió de les Corts repu-

108. X. FLORES, «El Gobierno de la República en el exilio. Crónica de un imposible retorno», *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V. Historia Contemporánea*, núm 14 (2001), p. 310.

109. E. MEJÍA, «Aproximaciones a un exilio sin fin: el retorno y el exilio español en México», a S. LASTRA, *Exilios: un campo de estudios en expansión*, Buenos Aires, CLACSO, 2018, p. 183.

110. *ABC* (Madrid), 1 d'octubre de 1938, p. 1.

blicanes, en la pàgina tercera de l'edició de l'ABC d'aquell dia s'explicava la reunió mantinguda a Ginebra sobre la retirada dels brigadistes internacionals, qüestió que també s'havia debatut al monestir cugatenc. Aquella notícia breu, titulada «Ha sido aprobado que la retirada de nuestros voluntarios sea garantizada por el organismo de Ginebra»,¹¹¹ explicava que en l'última reunió de la Societat de Nacions s'havia examinat la petició del Govern espanyol i s'havia acordat la designació d'un comitè format per França, la Gran Bretanya i l'Iran perquè l'executessin i, alhora, la creació d'una comissió per a comprovar la retirada dels voluntaris sense assumir cap responsabilitat sobre aquesta qüestió. Per acabar, també explicava que s'havia aprovat la possibilitat d'acollir qualsevol petició de les mateixes característiques que provingués dels «rebeldes españoles».

En aquesta mateixa pàgina s'exposaven diferents reaccions sobre la petició de retirada dels voluntaris de la guerra, com la de Maksim Litvinov, comissari d'Afers Estrangers de l'URSS, que donà suport a la petició del Dr. Negrín sobre la independència d'Espanya i criticà que l'assumpte es volgués passar al Comitè de No-Intervenció, ja que entenia que aquest organisme havia obstaculitzat l'aprovisionament de la República, cosa que havia afavorit els rebels. D'altra banda, l'ABC explicava que l'editorial del diari anglès *News Chronicle* afirmava que «[n]o hay posibilidad de un arreglo definitivo en Europa mientras las tropas extranjeras no sean retiradas de España»¹¹² i al·legava que aquesta era una necessitat estratègica i urgent per a les potències democràtiques. Com es pot comprovar, la importància de la Guerra Civil a escala internacional era força rellevant i un dels seus capítols més destacats va ser la retirada dels voluntaris estrangers del front.

D'altra banda, la crònica realitzada pel diari *La Vanguardia* era més exhaustiva, ja que ocupava cinc pàgines de l'edició del dissabte 1 d'octubre de 1938. Sota el títol «El jefe del Gobierno, doctor Negrín, ratifica su ideario de Resistencia y Fe en los destinos de España»,¹¹³ un subtítol feia clara referència a les paraules de Negrín sobre els rebels i al seu desig pel que feia a la divisió de l'Estat espanyol: «Si los españoles de la zona rebelde, por su obcecación o su soberbia, creen que podemos consentir el exterminio de nuestra Patria o su división en zonas de influencia, preciso advertir que eso no será nunca y bajo ningún pretexto».¹¹⁴ En la crònica del diari barcelonès es feia referència a la denominació Pins del Vallès, al contrari que en la del diari ABC, on només s'al·ludia al poble amb el nom de Sant Cugat. Aquella crònica també recordava que l'emplaçament va ser seu d'altres corts històriques i que es va adornar per a l'ocasió amb tapissos, banderes i flors i hi va haver un escenari per a la presidència

111. ABC (Madrid), 1 d'octubre de 1938, p. 3.

112. ABC (Madrid), 1 d'octubre de 1938, p. 3.

113. *La Vanguardia*, 1 d'octubre de 1938, p. 1.

114. *La Vanguardia*, 1 d'octubre de 1938, p. 1.

de les Corts, un lloc per als diputats i un altre, al fons, per als convidats a l'esdeveniment. La crònica continuava descrivint l'arribada solemne del president de les Corts, Martínez Barrio, que va tenir lloc a dos quarts de sis de la tarda i durant la qual Barrio va ser rebut per una companyia de carabiners. Una estona més tard, gairebé a les sis, descrivia l'arribada del Dr. Negrín, qui va estar acompanyat pel subsecretari de Presidència i va saludar Martínez Barrio.

La crònica continuava descrivint la sessió i explicant la concessió de pensions acordada i el discurs del Dr. Negrín. El parlament del president del Consell de Ministres es dividia en els diferents blocs temàtics que tractava i es tancava amb l'explicació de la votació unànime de les formacions en suport del Govern del Front Popular. En les pàgines de la crònica d'aquella sessió parlamentària també hi apareixien l'editorial de la jornada i una notícia sobre l'activitat de les aviacions republicana i estrangera, la qual —aquesta última— bombardejava la població civil de Cornellà amb artefactes explosius i incendiaris. En la segona pàgina hi havia la notícia de l'acceptació de la Societat de Nacions de la petició de retirada dels voluntaris estrangers, el relat de l'activitat política d'aquella jornada de la Generalitat i del Parlament de Catalunya, una explicació sobre la situació europea titulada «Dictadores y demócratas. Los cuatro en torno a la mesa», firmada per Fabián Vidal, una crònica sobre l'activitat judicial i una altra sobre l'activitat del govern provisional d'Euskadi, que també estava acollit a Catalunya. Finalitzava aquelles pàgines una crònica d'un homenatge als bombers per part del Govern municipal de Barcelona.

Pel que fa a l'editorial de *La Vanguardia* titulat «El Poder y la Fe», feia un repàs històric dels moments en els quals els temples han acollit fets transcendentals per a la política espanyola, com l'esdevingut el dia anterior: «Las piedras venerables del Monasterio de San Cucufate, como las de Montserrat, el mes de febrero, han acogido a la democracia y a la legalidad. Es una tradición españolísima, la de que los templos, ya que no el clero, den hospitalidad al pueblo para sus deliberaciones en sus momentos críticos».¹¹⁵ Un d'aquests fets crítics dels quals es feia memòria era l'aprovació de la Constitució de Cadis el 1812 a l'església d'aquella localitat. En aquest escrit s'afirmava que les potències estrangeres podien comprovar com funcionava la Constitució republicana, que s'exercia la crítica política i que el Govern era transparent explicant la seva obra i les seves intencions, inclús en la situació complicada que patia el país. Es donava suport a Negrín, la seva fortalesa moral i les seves paraules, que qualificava com a «doctrina de Estado». Igualment, malgrat la renovació de la confiança dipositada en el Govern per part de totes les formacions polítiques, reclamava una «sumisión leal a sus propósitos» i considerava que la inseguretat era contrària a l'eficàcia, en clara al·lusió a les reserves i prerrogatives manifestades per alguns representants. El text continua posant en relleu la «invocación emocionante» de Negrín als espanyols rebels

115. *La Vanguardia*, 1 d'octubre de 1938, p. 1.

fent referència als tretze punts de finalització de la guerra. En aquesta al·locució intentava que els «facciosos», com se'ls anomenava en reiterades ocasions, reflexionessin sobre si era necessari sacrificar la pàtria en benefici dels estrangers per no avenir-se a la legalitat constitucional. S'al·ludia clarament a l'ajuda d'Alemanya i Itàlia, ja que els republicans temien que Espanya se sotmetés al seu domini si guanyaven els sollevats. L'editorial acabava descrivint el to de Negrín en referir-se a la situació internacional, subratllava les seves intervencions sense «amargura ni [...] indignació» i amb pietat, i insistia en la seva negativa a la divisió de l'Estat en «zonas de influencia». En els tretze punts aprovats pel Front Popular i en la seva retòrica, el president del Consell de Ministres va repetir la necessitat de la independència d'Espanya respecte a les potències europees. Aquell editorial de *La Vanguardia* s'orientava a donar suport al Govern republicà i a Negrín, de qui elogiava el discurs, i demanava la màxima unitat en aquells moments de transcendència política.

Pel que fa *El Diluvio*, en la seva edició del dia 1 d'octubre també explicava la sessió esdevinguda a Pins del Vallès. Del seu editorial es podia extraure el suport inequívoc de la publicació al president del Consell de Ministres, de qui deia que havia pronunciat una «pieza oratoria de valor inapreciable» i el descrivia d'aquesta manera:

Habló, no el político profesional al viejo estilo, sino el hombre de Gobierno que en un momento grave de la historia de su país tiene que abandonar la cátedra y el laboratorio, en el que daba brillo a la ciencia y a la cultura nacional para encargarse de conducir la República española a la victoria sobre sus enemigos interiores y exteriores. El doctor Negrín, aparte de su extraordinaria inteligencia y de su gran cultura, es un hombre de fe en la victoria de la República y en el porvenir de España. De esta España inmortal de Don Quijote, siempre romántica, que está luchando, no sólo por su libertad y su independencia, sino por la libertad del mundo.¹¹⁶

Per acabar, s'elogiava la importància de l'acte celebrat al monestir i es mostrava confiança en el triomf de l'exèrcit republicà en la defensa de la pau i la llibertat universal, al qual es contraposava la capitulació a Munic de les democràcies europees enfront de Hitler, que havia implicat la invasió de Txecoslovàquia. La crònica de la sessió continuava a les pàgines 4 i 5 del diari, en les quals es detallaven el discurs de Negrín i els dels portaveus de les altres formacions polítiques. Així mateix, en la quarta pàgina del diari també hi havia la notícia de l'aprovació de la retirada dels voluntaris estrangers d'Espanya, crònica que detallava la realització d'aquesta acció a dos quarts de dues de la matinada d'aquell dissabte 1 d'octubre. La política i els esdeveniments internacionals se succeïen de manera imparable.

116. *El Diluvio*, 1 d'octubre de 1938, p. 1.

La publicació *La Humanitat*, vinculada a Esquerra Republicana de Catalunya, dedicà les dues primeres pàgines de l'edició de l'1 d'octubre de 1938 a la sessió celebrada a Sant Cugat del Vallès. La crònica, titulada «Les Corts de la República es reuniren ahir al Cenobi de Sant Cugat del Vallès», posava un èmfasi especial en les intervencions de Santaló, d'ERC, i d'Irujo, del PNB. Feia un resum del discurs de Negrín i de les intervencions dels portaveus dels grups parlamentaris representats, i conclouïa amb l'adhesió a la moció de confiança al Govern de la República.

Per acabar, el diari *La Publicitat* dedicava a la sessió dos requadres en la primera i la segona pàgines de l'edició de l'1 d'octubre de 1938. La crònica, titulada «La reunió de les Corts de la República. La cambra acorda per unanimitat ratificar la confiança del Govern», traduïa el discurs de Negrín al català i conclouïa explicant la ratificació unànime del Govern i amb la nota «La resta de la informació ens és impossible publicar-la avui, degut a l'hora. La publicarem en l'edició de demà».¹¹⁷ En l'edició de l'endemà, 2 d'octubre, el diari dedicava un requadre de la primera pàgina i tres quarts parts de la quarta i última a acabar d'explicar la sessió celebrada a Sant Cugat del Vallès. Se subratllava amb titulars la decepció de les minories parlamentàries sobre l'obra del Govern i l'interès de les intervencions dels diputats Santaló i Irujo, a qui es referien amb la forma basca Iruxo. La crònica de l'última pàgina es trobava al costat de la notícia de l'aprovació dels pressupostos per a l'any 1939 efectuada a Sabadell el dia anterior. Així mateix, en aquesta edició del diari també s'explicava de manera extensa l'activitat del Parlament de Catalunya de la jornada anterior, en la qual es va escollir Josep Irla com a president de la cambra, Antoni Rovira i Virgili com a vicepresident primer, per la renúncia de Jaume Serra Húnter, i Manuel Serra i Moret com a vicepresident segon. Es destacava, també, el discurs d'exaltació patriòtica de Lluís Companys.

6. CONCLUSIONS

En aquest treball s'han tractat diferents qüestions, com ara la doble legalitat existent durant la Guerra Civil, el camí cap a l'exili del Govern i les Corts republicanes i la sessió que es va dur a terme a l'aleshores Pins del Vallès el 30 de setembre de 1938, qüestió, aquesta última, que és la més rellevant del treball.

Sobre el primer assumpte, la doble legalitat existent durant la Guerra Civil, s'ha pogut comprovar que tant el Govern i la cambra legislativa de la República, com la Junta de Defensa Nacional del bàndol rebel, continuaven produint les seves normes i les publicaven al seu propi butlletí oficial: la *Gaceta de la República* i el *Boletín Oficial del Estado*, respectivament. És aquesta última nomenclatura la que ha arribat fins als

117. *La Publicitat*, 1 d'octubre de 1938, p. 2.

nostres dies i la que, ja en el seu moment, rebia un nom legitimador i de govern per a tot l'Estat, independentment del color polític i la forma d'estat.

Coexistien dos ordenaments jurídics d'inspiració política absolutament diferenciada en moltes qüestions, com ara la igualtat entre dones i homes (malgrat que la Segona República encara tenia mancances), la llengua, la religió i el respecte a les nacionalitats i les seves normes de màxim rang autonòmic, és a dir, els estatuts d'autonomia. Com s'ha pogut comprovar, el bàndol sollevat va derogar les normes estatutàries catalanes i basca des del moment en què va ocupar part dels territoris respectius. Curiosament, va ser l'Estatut català el que va generar una de les discussions polítiques més agres en l'època analitzada en aquest treball. Tornant a la doble legalitat existent durant la Guerra Civil, la conquesta territorial de les tropes rebels implicava la imposició de la seva legalitat i la supressió de l'ordenament republicà. Caldria veure, però, en una anàlisi més detallada, si es va derogar la totalitat de la normativa republicana, en especial les pensions aprovades en l'últim període, com la de la família d'Àngel Pestaña, aprovada en la sessió de Pins del Vallès.

En el seu camí cap a l'exili, el Govern i les Corts republicanes no van descuidar la seva activitat legal i política. Prova d'això són les sessions del Consell de Ministres, així com les de la diputació permanent i del ple del Congrés dels Diputats, que es van dur a terme abans de creuar la frontera francesa el 1939. L'imperatiu constitucional i el mandat democràtic que el febrer del 1936 s'havia atorgat al Front Popular perquè governés feien inexcusable el compliment d'aquest deure. El Govern del Front Popular va canviar de seu en tres ocasions: la primera, per a traslladar-se a València; la segona, per a fer-ho a Barcelona, i la tercera, a Figueres, on es va celebrar l'últim ple abans de fer efectiu el seu exili. Pel que fa a l'arribada a Barcelona, el Govern espanyol va tenir-hi una molt bona rebuda; el Govern del País Basc ja hi era, i des d'allí seguia la seva activitat política. Sobre el Govern a l'exili, hi ha nombrosos treballs que l'estudien i, d'altra banda, no ha estat l'objecte d'aquest treball.

La sessió celebrada a l'aleshores Pins del Vallès el 30 de setembre de 1938 es va revestir d'importància i solemnitat política perquè es volia donar una imatge d'unitat i seguretat sobre el triomf de la guerra a les potències i la premsa estrangeres. La dialèctica de Negrín no va estalviar esforços a donar altura política a l'esdeveniment, que es va celebrar en un edifici rellevant per la seva importància històrica i arquitectònica. Un monestir grandiloqüent que, de ben segur, va impressionar a qui s'hi va desplaçar per a aquell acte. La posada en escena de la sessió de les Corts no va estalviar cap detall en tapissos, banderes i flors, tal com es va conèixer per la premsa de l'època. I revestir la sessió amb aquella posada en escena no va ser casual. També cal subratllar que en aquella sessió només hi va intervenir una dona, Dolores Ibárruri, en representació de la minoria comunista i el PSUC. Malgrat els avenços que les dones van assolir en el terreny polític en el transcurs de la Segona República, la intervenció d'una sola diputada és rellevant, ja que s'ha pogut saber que, com a mínim, hi assistí una altra diputada: Matilde de la Torre, del Partit Socialista.

Aquella sessió de les Corts adquireix rellevància per diverses raons, però sobretot pels discursos de Negrín i altres diputats que encara creien en la victòria de la República, quan les tropes rebels ja es trobaven en terreny català i la batalla de l'Ebre estava en curs. Malgrat això, en aquella sessió encara s'aproven i es tramiten diversos acords relatius a la reestructuració de les comissions parlamentàries, l'aprovació de pensions per a famílies de caiguts a la guerra, com la de l'anarcosindicalista Àngel Pestaña, el tractament de Negrín sobre la pena de mort, l'anunci de la petició de retirada dels brigadistes internacionals a la Societat de Nacions, que es va aprovar aquella mateixa matinada, la discussió sobre els decrets que van provocar la dimissió dels ministres Aiguadé i Irujo, i la ratificació del Govern de Negrín, qui s'ha pogut saber, per la literatura acadèmica existent, que en aquella sessió va dimitir, malgrat que això no consta en l'acta analitzada en aquest treball. En aquest sentit, s'entén que, quan s'estudia una sessió parlamentària, accedir a documentació complementària més enllà de l'acta de la sessió estricta permet saber molts més matisos i detalls que si no fos així quedarien inadvertits. És per això que també s'ha entès que era interessant analitzar què deia la premsa de l'època sobre aquell acte. És per la premsa que s'ha pogut conèixer que la sessió parlamentària es va revestir d'una solemnitat protocol·lària especial en un edifici que, per si sol, ja és solemne. Es podria pensar que l'emplaçament d'aquella sessió no va ser casual, sinó buscat expressament per a donar importància a allò que s'havia d'aprovar: la ratificació del Govern de la República en un moment tan tens com el setembre del 1938.

La tensió va ser un element important d'aquella sessió per diversos motius: un, la discussió competencial entre els governs espanyol i català i la tebiesa dels suports rebuts per Negrín. En qualsevol cas, crida l'atenció que la petició de retirada dels voluntaris estrangers rebés un suport tan unànim i es definís aquella decisió com a orgullosa i «muy española», ja que, de fet, amb aquesta acció es van minvar les forces de l'Exèrcit Popular quan s'estava lliurant una batalla que va ser determinant i en la qual fins aleshores els brigadistes internacionals van tenir un paper molt important: la batalla de l'Ebre.

En relació amb el conflicte competencial entre governs, s'ha pogut comprovar que la redacció de la Constitució i la de l'Estatut d'autonomia podien donar lloc a diferents interpretacions a l'una i l'altra bandes, i més tenint en compte l'excepcionalitat del moment per causa de la guerra. Era imprescindible la unificació del comandament de la indústria de guerra? Es podia haver negociat amb el Govern català, tal com reclamaven els bascos? Política i legalitat es donen la mà i allora esdevenen un pretext per a la disputa entre dues parts que en principi s'havien d'entendre i que s'eren lleials, si hem de fer cas de les proclames realitzades en la sessió d'aquell 30 de setembre, tant les fetes per Negrín com les de Santaló i Irujo. Malgrat que les minories catalana i basca entenien que la República havia dialogat molt millor que la monarquia —i, per descomptat, la dictadura de Primo de Rivera—, l'existència d'un govern democràtic i

progressista com el Front Popular no estalviava disputes competencials i no volia dir que les reclamacions nacionals no existissin, ans al contrari.

Uns anhels nacionals que alguns diputats entenien que no era el moment de reivindicar, atès l'estat de guerra en què vivia el país. Aquella manca d'entesa i de comprensió de la qual es lamentaven catalans i bascos no era inèdita, sinó que ja venia de lluny i va continuar existint malgrat la dictadura franquista. De fet, ha arribat fins als nostres dies amb moltes postures intactes: és el diputat del PSOE qui diu que s'ha de respectar el sentiment nacional català, sempre que sigui dins de la Constitució. En aquell moment històric, el rerefons de la discussió competencial i nacional estava present en la sessió d'aquella jornada i malgrat la guerra, però la lleialtat al Govern republicà continuava essent-hi a pesar de les disputes legals mantingudes entre governs i les diferents sensibilitats polítiques i nacionals.

En relació amb el vot de confiança al Govern de Negrín, és interessant comprovar que algunes minories van expressar reticències a manifestar un suport incondicional al president per qüestions diferents que tenien com a teló de fons la tensió de la guerra i els problemes que se'n derivaven, com ara les morts i la manca d'abastiment de productes bàsics. També és rellevant com Negrín encaixà aquelles crítiques, atès que va arribar a dimitir. Aquella sessió i les paraules esgrimides pels diferents portaveus eren pròpies d'un moment de guerra, amb la destrucció de pobles i ciutats a causa dels bombardeigs efectuats per alemanys i italians, i en què el poble passava fam i les víctimes es comptaven a milers, tant al front com a la rereguarda.

El camí cap a l'exili de les Corts i del Govern de la República va ser seguit de sessions amb solemnitat política i de l'aprovació de normes que no van poder ser aplicades, com els pressupostos per a l'any 1939 aprovats a Sabadell l'1 d'octubre de 1938. Malgrat les circumstàncies adverses, els òrgans polítics no van descuidar les seves obligacions constitucionals i van aprofitar la sessió de Pins del Vallès per a donar al món el missatge que podien guanyar la guerra. Els esdeveniments militars i polítics no ho van permetre i la República va haver de marxar a l'exili per a seguir la seva activitat fora de l'Estat espanyol mentre la comunitat internacional reconeixia la legitimitat franquista.

En aquest treball s'han analitzat els discursos de diferents protagonistes d'aquells dies tensos, en els quals les paraules encara permetien creure en una victòria republicana poc probable. Els protagonistes eren portaveus de minories parlamentàries, polítics —homes, la gran majoria— que van marxar a l'exili, com tantes altres persones, i que fins a l'últim moment van continuar treballant per aquell món en el qual creien, aprovant normes, celebrant sessions parlamentàries, sent fermes en postulats polítics que potser no agradaven a tothom... En definitiva, continuant amb la vida política quan l'enemic ja era a prop.

BIBLIOGRAFIA

- ABAD, I. «Las dimensiones de la “represión sexuada” durante la dictadura franquista». *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, núm. 84 (2009), p. 65-86.
- AGUADO, A.; MANCEBOA, M. F. «Entrevista a Carmen Negrín. Historia y memoria del último presidente de Gobierno de la Segunda República». *Arenal* [Granada], vol. 15, núm. 2 (2008), p. 373-385.
- ALCALDE, Á. «La “gesta heroica” de Belchite: construcción y pervivencia de un mito bélico franquista (1937-2007)». *Ayer*, núm. 80 (2010), p. 193-214.
- ÁLVAREZ, L. «La forja de un republicano: Diego Martínez Barrio (1883-1962)». *Ayer*, núm. 39 (2000), p. 181-205.
- ARCO BLANCO, M. A. del. «“Morir de hambre”: autarquía, escasez y enfermedad en la España del primer franquismo». *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, núm. 5 (2006), p. 241-258.
- ARÓSTEGUI, J. «Largo Caballero y la herencia de Pablo Iglesias». *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. extra 1 (2007), p. 25-33.
- BONAMUSA, F. «Els estrangers i la batalla de l'Ebre, 1938». A: SÁNCHEZ, J. (ed.). *El pacte de la no intervenció. La internacionalització de la Guerra Civil espanyola*. Tarragona: Edicions de la Universitat Rovira i Virgili, 2009.
- BREY, G. «Fernando Sígler Silvera, *Cautivo de la Gestapo: legado y tragedia del dirigente republicano y masón gaditano Manuel Muñoz Martínez*». *Cahiers de Civilisation Espagnole Contemporaine*, núm. 8 (2011). Disponible en línea a: <http://journals.openedition.org/ccec/3846> [última consulta: 6 juliol 2020].
- BROUÉ, P. «El Partido Comunista y el Frente Popular». *Studia Historica. Historia Contemporánea*, núm. 3 (1985), p. 21-35.
- CABEZAS, O. «Indalecio Prieto, socialista y español». Madrid: Algaba, 2005.
- CARMANIU, X. *El pensament polític de Miquel Santaló Parvorell a través dels seus textos (1919-1939)*. Tesis doctoral. Girona: Universitat de Girona, 2017.
- Cataluña en la Guerra Civil Española*. Barcelona: Biblioteca de La Vanguardia, 1986.
- CIBRIÁN, R. «Violencia política y crisis democrática: España en 1936». *Revista de Estudios Políticos*, núm. 6 (1978), p. 81-116.
- CIERVA, R. de la. *Francisco Franco: Un siglo de España*. Madrid: Editora Nacional, 1973.
- ESCULIES, J. «Tarradellas, fin de partida del sueño bilateral catalán». *Revista Universitaria de Historia Militar*, vol. 7, núm. 13 (2018), p. 257-278.
- ESPUNY, M. J. «Aproximación histórica al principio de igualdad de género (III): las reglamentaciones de trabajo, observatorios de la desigualdad». *Iuslabor*, núm. 2 (2007).
- FLORES, X. «El Gobierno de la República en el exilio. Crónica de un imposible retorno». *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V. Historia Contemporánea*, núm. 14 (2001).

- FUERTES, C. «La educación política franquista en la enseñanza media». *Historia Social*, núm. 94 (2019), p. 115-130.
- GONZÁLEZ, A. «La minoría catalana en las Cortes Constituyentes (1931-1933)». *Ayer*, núm. 56 (2004), p. 221-244.
- GRAHAM, H. «War, modernity and reform: the premiership of Juan Negrin 1937-1939». A: PRESTON, P.; MAKENZIE, A. L. *The Republic besieged. Civil War in Spain 1936-1939*. Edimburg: Edinburgh University Press, 1996.
- GRAHAM, H. «Guerra, modernidad y reforma: Juan Negrín en la jefatura del Gobierno (1937-1939)». *Historia Contemporánea*, núm. 17 (1998), p. 423-454.
- GRANJA, J. L. «Manuel Irujo y la II República Española (1931-1936)». *Vasconia*, núm. 32 (2002), p. 39-62.
- HERNÁNDEZ, F. X.; RUBIO, X. «La batalla de l'Ebre. Complexitat i co-evolució». *Ebre 38. Revista Internacional de la Guerra Civil, 1936-1939*, núm. 7 (2017), p.171-194.
- ÍÑIGUEZ, D.; WILLSON, A. E. «La Barcelona d'ERC, 1931-1939. Imatge i patrimoni». *Ebre 38. Revista Internacional de la Guerra Civil (1936-1939)*, núm. 9 (2019), p. 231-256.
- JULIÀ, S. «Vida y tiempo de Manuel Azaña (1880-1940)». Madrid: Taurus, 2008.
- LLONA, M. «La imagen viril de Pasionaria: los significados simbólicos de Dolores Ibárruri en la II República y la Guerra Civil». *Historia y Política: Ideas, Procesos y Movimientos Sociales*, núm. 36 (2016), p. 263-287.
- MANENT, A. *De 1936 a 1975: estudis sobre la Guerra Civil i el franquisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- MARQUINA, A. «Las potencias occidentales y la Guerra Civil Española». *UNISCI Discussion Papers*, núm. 11 (2006), p. 223-227.
- MARTÍN, J. L. «A vueltas con los sucesos de mayo de 1937 en Barcelona». *Ayer*, núm. 69 (2008 (1)), p. 303-321.
- MATEOS, A. «Ramón Lamonedá, un marxista revolucionario en la Secretaría General del PSOE, 1936-1942». *Historia del Presente*, núm. 19 (2012), p. 143-154.
- MEEES, L. «Tan lejos, tan cerca. El Gobierno vasco en Barcelona y las complejas relaciones entre el nacionalismo vasco y el catalán». *Historia Contemporánea*, núm. 37 (2008), p. 557-591.
- MEJÍA, E. «Aproximaciones a un exilio sin fin: el retorno y el exilio español en México». A: LASTRA, S. (ed.). *Exilios: un campo de estudios en expansión*. Buenos Aires: CLACSO, 2018.
- MERA, P. *Monárquico, republicano, liberal. Biografía política de Manuel Portela Valladares*. Tesis doctoral. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2016.
- MORADIELLOS, E. *Don Juan Negrín*. Barcelona: Península, 2006.
- MORENTE, F. «La depuración franquista del magisterio público. Un estado de la cuestión». *Hispania*, vol. 61, núm. 208 (2001), p. 661-688.

- MORERA, V. *Les «Monografies Mèdiques» (1926-1937): medicina i país*. Tesi doctoral. Alacant: Universitat Miguel Hernández, 2016.
- MOTA, J. F. «La revolució política i social: del Comitè de Milícies Antifeixistes al consell municipal». *Nodo 50*, actualitzat el 16 de juny de 2020. Disponible en línia a: www.nodo50.org/casc/mota/La-revolucio-politica-i-social-del#Cmaf [última consulta: 4 juny 2020].
- NÚÑEZ DE PARDO, S. «De la *Gaceta de Madrid* al *Boletín Oficial del Estado*». *Historia y Comunicación Social*, vol. 7 (2002), p. 147-160.
- PELÁEZ, M. J. «Jornadas sobre Juristas Andaluces en la Segunda República (Facultad de Derecho de Granada, 18 y 19 de abril de 2007)». *Revista de Estudios Histórico-Jurídicos*, núm. 29 (2007), p. 676-683.
- RIQUER, B. de. «Francesc Cambó ante el régimen de Franco: el intento de reconstruir la Lliga Catalana (1944-1947)». *Historia Contemporánea*, núm. 13-14 (1996), p. 289-296.
- SALVADÓ, R. «La batalla de l'Ebre. Consciència i record». *Recerca*, núm. 14 (2012), p. 375-396.
- SÁNCHEZ, P. *Individuas de dudosa moral*. Barcelona: Crítica, 2009.
- SEGÚN-ALONSO, M. «La influencia de la masonería madrileña en la política de la Segunda República Española (1931-1939)». *Revista de Estudios Históricos de la Masonería Latinoamericana y Caribeña*, vol. 6, núm. 2 (2015), p. 91-115.
- SEGURA, A. «Els Pins del Vallès: el dia en què Sant Cugat del Vallès va canviar de nom». *La Torre. Nació Digital* [en línia], 9 d'octubre de 2007. Disponible en línia a: www.naciodigital.cat/sabadell/noticia/14086/pins/valles/dia/sant/cugat/valles/va/canviar/nom (última consulta: 5 juny 2020).
- TARRADELLAS, J. *La indústria de guerra a Catalunya (1936-1939). L'obra de la Comissió, creada per la Generalitat, i el seu report d'actuació*. Barcelona: Pagès, 2008 (Guimet; 101).
- TAUSTE, G. *Les indústries de guerra a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1938). Estat de la qüestió*. Tesi doctoral. Girona: Universitat de Girona, 2015.
- TAVERA, S. *Frederica Montseny: La indomable*. Madrid: Temas de Hoy, 2005.
- TAVERA, S. «La memoria de las vencidas». *Ayer*, vol. 4, núm. 60 (2005), p. 197-224.
- TOBOSO, P. «Redes y grupos empresariales en el Sindicato Vertical franquista». *Ayer*, núm. 105, (2017 (1)), p. 103-128.
- TORRES, R. C. «Negrín tenía razón. Reflexiones sobre el planteamiento bélico del doctor». *Ebre 38. Revista Internacional de la Guerra Civil (1936-1939)*, núm. 7 (2017).
- VALIENTE, G. «Indalecio Prieto en la Guerra Civil: su visión humanitaria a través de la alocución a las milicias de 1936». *Historia Digital*, vol. xvi, núm. 28 (2016).
- VALLÈS, D. «Maria Soterias: un ejemplo de represión sexual en la aplicación de la Ley de Responsabilidades Políticas franquista». A: ESPUNY, M. J.; VALLÈS, D.;

- VELO, E. (coord.). *La investigación en derecho con perspectiva de género*. Madrid: Dykinson, 2020.
- VAQUERO, D. «La intervención de la Italia fascista en la Guerra Civil española: su aportación a la conspiración, apoyo material y humano posterior y negocios con la República». A: SÁNCHEZ, J. (ed.). *El pacto de la no intervención. La internacionalització de la Guerra Civil espanyola*. Tarragona: Edicions de la Universitat Rovira i Virgili, 2009, p. 61-79.
- VELO, E. *Dones i treball al Poble Sec durant el franquisme*. Barcelona: Edicions del 1979, 2017 (Llevat).
- VELO, E. «Una aproximación al estudio de la represión sobre las mujeres durante el franquismo desde la historia del derecho: las juzgadas en el Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas». *Locus: Revista de Història*, vol. 26, núm. 1 (2020), p. 54-79.
- VILCHES DE FRUTOS, F. «Matilde de la Torre (1864-1946) y las Cortes Republicanas durante la Guerra Civil Española». *Anales de la Literatura Española Contemporánea*, vol. 40, núm. 1 (2015), *40th Anniversary: Studies in Honor of Luis T. González del Valle / Homenaje a Luis T. González del Valle*, p. 453-478.
- VILLARROYA, J. *Els bombardeigs de Barcelona durant la Guerra Civil (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981.
- VIÑAS, Á. *La República en guerra: contra Franco, Hitler, Mussolini y la hostilidad británica*. Barcelona: Grupo Planeta Spain, 2012.
- VIÑAS, Á. *La otra cara del Caudillo. Mitos y realidades en la biografía de Franco*. Barcelona: Crítica, 2015.

PREMSA

- ABC* (Madrid), 1 d'octubre de 1938.
- La Vanguardia*, 1 d'octubre de 1938.
- El Diluvio*, 1 d'octubre de 1938.
- La Publicitat*, 1 i 2 d'octubre de 1938.
- «Programa de Falange Española de las JONS». *ABC* (Madrid), divendres, 30 de novembre de 1934. Disponible en línia a: www.filosofia.org/hem/dep/abc/9341130.htm [última consulta: 20 maig 2020].
- SEGURA, A. «Els Pins del Vallès: el dia en què Sant Cugat del Vallès va canviar de nom». *NacióSabadell.cat* [en línia], 8 d'octubre de 2017. A: www.naciondigital.cat/sabadell/noticia/14086/pins/valles/dia/sant/cugat/valles/va/canviar/nom [última consulta: 5 juny 2020].

ACTES DEL CONGRÉS DELS DIPUTATS

- Congrés dels Diputats, núm. 67, extracte oficial de la sessió celebrada el 30 de setembre de 1938.
- Congrés dels Diputats, núm. 68, extracte oficial de la sessió celebrada l'1 d'octubre de 1938.
- Congrés dels Diputats, núm. 69, extracte oficial de la sessió celebrada el 2 de febrer de 1939.
- Sessions de la Diputació Permanent de les Corts, sessió del 21 de febrer de 1936.
- Documents consultats en línia a: https://app.congreso.es/est_sesiones/.

RECURSOS ELECTRÒNICS

- ÁLVAREZ, L. *Los diputados por Andalucía de la Segunda República, 1931-1939. Diccionario biográfico*. Sevilla: Fundación Centro de Estudios Andaluces, Consejería de la Presidencia, 2011. Dades biogràfiques d'Eduardo Frapolli Ruiz de la Herrán extretes de: <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/129366>.
- Constitució de la República Espanyola del 1931: www.congreso.es/docu/constituciones/1931/1931_cd.pdf.
- Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (DOGC): <https://dogc.gencat.cat/>.
- Estatut d'autonomia de Catalunya del 1932: www.gencat.cat/eapc/revistes/RCDP/Documents_interes/RCDP_41/9_Estatut_1932.pdf.
- FALANGE ESPAÑOLA DE LAS JONS. *26 puntos de Falange*. 30 de novembre de 1934. www.filosofia.org/hem/dep/abc/9341130.htm.
- Gaceta de la República* i *Boletín Oficial del Estado*: www.boe.es/buscar/gazeta.php [cercador de normativa històrica].
- PLA, D. (coord.). *Catálogo del fondo de historia oral: refugiados españoles en México: Archivo de la Palabra*. 1a ed. Ciutat de Mèxic: Instituto Nacional de Antropología e Historia, 2011. CD-ROM. 978-607-484-184-8. Dades biogràfiques de Mariano Joven extretes de: <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/123631>.
- VELÁZQUEZ, A. *La otra cara del exilio. Los organismos de ayuda a los republicanos españoles en México (1939-1949)*. Tesi doctoral. Salamanca: Universidad de Salamanca, 2011. Dades biogràfiques d'Emilio Palomo extretes de: <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/130800>.